POSTRYTTAREN

FÖRENINGEN POSTMUSEI VÄNNERS
ÅRSBOK 1953

FJÄRDE ÅRGÅNGEN

M

POSTRYTTAREN

FÖRENINGEN POSTMUSEI VÄNNERS
ÅRSBOK 1953

FJÄRDE ÅRGÅNGEN

POSTMUSEUM

STOCKHOLM 1954
POSTVERKETS
TRYCKERI

FÖRENINGEN POSTMUSEI VÄNNER

Redogörelse för Föreningen Postmusei Vänner 1953

Föreningens årsmöte hölls i Postmuseum den 24 mars 1953. Överintendenten N.-F. Antoni, som varit föreningens ordförande sedan år 1949, hade avsagt sig medlemskap i styrelsen då han ansåg att han lämpligen icke borde vara ordförande såväl i Föreningen Postmusei Vänner som i den år 1952 tillsatta Postmuseinämnden samt dessutom föredragande i Generalpoststyrelsen i frågor berörande Postmuseum. Till hans ersättare i styrelsen valdes envoyén Chr. Günther. Likaså hade vice ordföranden, postdirektören E. G. Lannge, anhållit att på grund av åldersskäl få utträda ur styrelsen. Till hans ersättare valdes byrådirektören S. Öman. I stället för framlidne konsuln F. Benzinger utsågs civilingenjören H. Arnell, Göteborg, till medlem av styrelsen. Genom inval av intendenten G. Stenerudh ökades antalet ledamöter i styrelsen från 15 till 16. De medlemmar, som voro i tur att avgå, omvaldes liksom revisorer och revisorssuppleant.

Ordföranden tackade postdirektören Lannge för hans långvariga och intresserade arbete i Föreningen Postmusei Vänner och överlämnade till honom föreningens medalj i guld.

Direktören N. Strandell belyste de bortgångna medlemmarna översten H. Lagerlöfs och konsuln F. Benzingers insatser inom filatelin och deras genom donationer visade stora intresse för Postmuseums verksamhet.

Den vid årsmötet år 1952 tillsatta kommittén för undersökning av möjligheterna att till museet förvärva tre skillingbancomärket i gul färg meddelade i en skrivelse att man icke lyckats få kontakt med den förmodade ägaren till märket och sålunda icke heller någon definitiv uppgift på försäljningspriset. Årsmötet beslöt därför att tills vidare befria kommittén från dess uppdrag.

Efter årsmötet berättade chefen för Tekniska Museet i Stockholm, intendenten T. Althin, i ett av åhörarna mycket uppskattat föredrag om sina intryck från en resa som UNESCO-delegat till amerikanska museer. Därefter fingo mötesdeltagarna tillfälle beskåda en tillfällig utställning av frimärkssamlingar tillhöriga förre postdirektören i Kina, E. Nordström, och tandläkaren E. Emmerfors ävensom de nyordnade museisamlingarna i rummen mot Kåkbrinken. Vid den därefter följande supén framförde vice ordföranden, direktören N. Westberg, föreningens

tack till överintendenten Antoni för de insatser han gjort under sin tid som föreningens ordförande.

Vid styrelsesammanträde den 8 april konstituerade styrelsen sig sålunda:

Ordförande: envoyén Chr. Günther.

1:e vice ordförande: byrådirektören S. Öman.

2:e vice ordförande: direktören N. Westberg.

Sekreterare: intendenten G. Stenerudh.

Biträdande sekreterare: fil. dr. G. Menzinsky.

Kassaförvaltare: fil. dr. H. Olsson.

Direktören Westberg framförde till intendenten Heurgren ett tack från styrelsen för det intresserade arbete han i egenskap av föreståndare för Postmuseum nedlagt under den långa tid han fungerat som föreningens sekreterare.

Vid sammanträde den 10 december överlämnades till intendenten A. Swärd, som värvat ett stort antal medlemmar till föreningen och animerat olika personer att göra donationer till Postmuseum, föreningens medalj i silver. Direktören N. Strandell och fil. dr. H. Olsson utsågos att vara hedersledamöter av föreningen.

Postmuseums handbok över monografier m. m. i museets filatelistiska bibliotek har under året färdigställts i en stencilerad upplaga av 100 exemplar. Handboken, som innehåller 1506 sidor, kommer att överlämnas till bl. a. vissa postförvaltningar samt in- och utländska filatelistiska bibliotek. Restupplagan försäljes till ett pris av 50 kronor per exemplar.

Antalet medlemmar i föreningen utgjorde vid årets slut 250 mot 239 året förut.

Under året inkomna årsavgifter utgjorde 1.055: — kr.

Föreningens tillgångar uppgingo vid årets slut till 4.906: 65 kr. Av detta belopp voro 4.723: 34 placerade i postsparbanken.

Christian Günther
Ordförande.

G. Stenerudh
Sekreterare.

Föreningen Postmusei Vänner

Förste hedersledamot
H. M. Konung Gustaf VI Adolf.

Hedersledamöter
Postdirektör Erik G. Lannge
Direktör Nils Strandell
Lektor, fil. dr. Hugo Olsson

Styrelse
Hedersordförande: generaldirektör Anders Örne
Ordförande: envoyé Christian Günther
Vice ordförande: byrådirektör Sven Öman
„ „ direktör Nils Westberg
Sekreterare: intendent Gunnar Stenerudh
Biträdande sekreterare: fil. dr. Georg Menzinsky
Kassaförvaltare: lektor, fil. dr. Hugo Olsson

Övriga styrelseledamöter
Civilingenjör Helge Arnell
Byråchef Arvid Bildt
Civilingenjör Rolf-Bertil Eklund
Intendent Paul Heurgren
Postmästare Teodor Julin
Överstelöjtnant Herman Schultz-Steinheil
Direktör Nils Strandell
Intendent Arvid Swärd
Civilingenjör Erik Wahlquist
Förste byråsekreterare Wilhelm Wik

Revisorer
Förste byråsekreterare Emil Wallerström
Rådman Allan Wirgin

Revisorssuppleant
Byråsekreterare Karl Sjödén

Ständiga ledamöter
Carlsson, Elof, disponent, Vänersborg
Johansson, Knut, direktör, Stockholm
Lagerlöf, Carl, direktör, Stockholm
Reddersen, Aage, direktör, Köbenhavn
Wahlquist, Erik, civilingenjör, Stockholm

Årligen betalande:
I Stockholm med förorter
Adler, Ivan, bankkassör
Ahlström, John, direktör
Almgren, S. G., överdirektör
Almkvist, Agnes, annonschef
Almkvist, Harald, redaktör
Andersson, Aug., byråchef
Antoni, N.-F., överintendent
Avelius, Nils, byrådirektör
Beckman, Anders, direktör
Bengtsson, Bengt, fil. lic.
Bergström, Hugo, direktör
Bernfeldt, J. A., löjtnant
Bildt, Arvid, byråchef
Birgén, Birger, förste revisor
Blomberg, Thorvi, fru
Bohm, Lennart, förste byråsekreterare
Borgh, Carl-Filip, disponent
Borgström, Aug., förste byråsekreterare
Brodd, V., civilingenjör
Bucht, Per, byrådirektör
Burman, Britt, fru
Bäck, Gerhard, herr
Carlsson, Carl Axel, byggnadsingenjör
Cederberg-Olsson, Majken, förste postexpeditör

Cedergren, Gösta, ingenjör
Cederholm, Eric, direktör
Christenson, Bror, ingenjör
Cronsjö, Olle, redaktör
Dahlén, Magnus, läroverksadjunkt
Djurberg, Håkan, förste byråsekreterare
Ebe, E., direktör
Eigenbrodt, H., direktör
Ekenblad, Nils, herr
Eklund, Rolf-Bertil, civilingenjör
Ekström, Lennart, revisor
Eriksson, Anne-Linné, föreståndarinna
Eriksson, Nils-Erik, e. o. postexpeditör
Ericson, Hans, köpman
Erlandson, Harald, redaktör
Färnström, Nils, redaktör
Gellerstedt, Nils, civilingenjör
Gillberg, Ernst, redaktör
Gordon, Gustav G., skriftställare
Granér, Josef, byråchef
Granström, T., jägmästare
Grenstedt, Bo, herr
Gummesson, Rolf, frimärkshandlare
Gustafsson, Gösta, köpman
Günther, Christian, envoyé
Göransson, Sven, intendent
Görling, Walter, herr
Haglund, Tor, fastighetsmäklare
Haij, Curt, civilingenjör
Hansell, Greta, tandläkare
Hartwig, T., direktör
Haupt, Oscar, direktör
Hedberg, Lars, direktör
Hedmar, Alf, förste postassistent
Hellman, Dagmar, fru
Hellström, Gunnar, teol. stud.
Herzenberg, R., kamrer
Heurgren, Marta, överpostexpeditör
Heurgren, Paul, intendent
Hjertstrand, Vilhelm, byrådirektör
Holmberg, Ingegerd, överpostexpeditör
Holmqvist, Algot, tjänsteman
Horn, Gerhard, förste byråsekreterare
Hultman, Allan, överdirektör
Häggroth, Teodor, kapten
Ibelius, Ingvar, direktör
Jacobsson, Hj., byråsekreterare
Janzon, Bertil, reklamartist
Johanson, C.-I., grosshandlare
Johansson, Tage, civilingenjör
Johannison, P. Th. ingenjör
Johnsson, Annie, fru
Johnson, Torsten, diplomingenjör
Julin, Teodor, postmästare
Jägholm, Henry, tjänsteman
Jöred, Pelle, förste byråsekreterare
Kede, Svante, konstnär
Kellerman, Gösta, lektor
Kugelberg, C. O., direktör
Lagerberg, Gunnar, postkontrollör
Lagergren, G. H., postmästare
Lahrman, Georg, kapten
Lallerstedt, L.-E., arkitekt
Larsson, E. W., frimärkshandlare
Larson, Sven O., herr
Leidesdorff, Edw., ryttmästare
Lidholm, Joel, grosshandlare
Lilliehöök, S., kapten
Lindblad, Elis, försäkringsdirektör
Linde, Eric, civilingenjör
Lindeberg, Alf, förste byråsekreterare
Linden, Gunnar, postdirektör
Lindencrona, Wilhelm, överstelöjtnant
Lindman, Georg, flygexpert
Lindskog, Bertil, förste byråsekreterare
Ljungcrantz, Mauritz, grosshandlare
Lundström, Einar, direktör
Magnusson, C. direktör
Mailamaa, V., herr
Menzinsky, Georg, fil. dr.
Metall, Olga, kontorist
Moberger, C. G., kapten
Molin, A., intendent
Mott, Hans, direktör
Möller, G. R., direktör
Nilsson, Karin, fröken
Nirdén, Kurt, postkontrollör
Nordlind, Nils, bankombudsman
Nordlöf, O., direktör
Nordström, Erik, postdirektör
Norén, G. H. T., kapten
Nybleus, C.-A., kapten
Nylund, Ture, byråchef
Odén, Åke, byråchef

Ohlsson, Albin, postkontrollör
Olsinger, Tage, tjänsteman
Olsson, Leon., kamrer
Perell, Astrid, fröken
Peterson, H., disponent
Petterson, Nils A., ingenjör
Pettersson, Walter, herr
Piehl, John C., grosshandlare
Pihl, Tore, stationsmästare
Reineck, Elis, intendent
Ribbing, Dag, arkitekt
Roos, Ester, förste kontorsskrivare
Sahlin, Gösta, redaktör
Sandahl, Åke, byråsekreterare
Sandberg, Gunnar, inspektör
Sandberg, Gustaf, köpman
Schultz-Steinheil, Herman, överstelöjtnant
Serlén, Carl-Eric, postkontrollör
Sevald, Josef, köpman
Sjödén, Karl, byråsekreterare
Stenerudh, Gunnar, intendent
Stenfelt, Anna, överpostexpeditör
Sundman, Gösta, byråsekreterare
Sundqvist, John, fil. kand.
Swanljung, Ray, diplomingenjör
Swanström, K. V., köpman
Swartling, Erik, generaldirektör
Svensson, Leo, herr
Swenson, Per, advokat
Swärd, Arvid, intendent
Söderberg, Uno, aktuarie
Thörn, Nils Alve, herr
Tillman, Filip, distriktschef
Vajda, I., jur. dr.
Wallerström, Emil, förste byråsekreterare
Weidenhayn, T., direktör
Westberg, Nils, direktör
Wickman, Gunnar, redaktör
Wicksell, Harry, byråsekreterare
Wigforss, Axel, apotekare
Wik, Wilhelm, förste byråsekreterare
Winberg, Algot, rektor
Wirgin, Allan, rådman
Åkerstedt, Sven, redaktör
Öman, Sven, byrådirektör
Örne, Anders, generaldirektör
Östberg, E. G., herr
Östblom, Ragnar, försäkringsdirektör

I Sverige i övrigt

Ahlström, K., köpman, Falköping
Allard, Th., direktör, Linköping
Almquist, Lauritz, ingenjör, Jönköping
Ambring, Gustaf, avdelningschef, Göteborg
Andersson, Gottfrid, köksmästare, Visby
Andersson, Sven, banktjänsteman, Falköping
Arnell, Helge, civilingenjör, Göteborg
Arwidi, Stig, provinsialläkare, Romakloster
Berglind, G., direktör, Göteborg
Blank, Anton, föreståndare, Tidaholm
Bojerfors, Bengt, posttjänsteman, Borås
Bolling, F., tullförvaltare, Uppsala
Colliander, N., ingenjör, Göteborg
Dahlin, Wilhelm, försäkringstjänsteman, Härnösand
Dieden, Herbert, generalkonsul, Malmö
Eliasson, Bror, civilingenjör, Eskilstuna
Eskebäck, Erik, författare, fil. mag., Mariestad
Falk, Hilding, ingenjör, Sandviken
Gordh, Josef, lantmätare, Mariestad
Gotlands Filatelistförening, Visby
Granquist, Gunnar, kyrkogårdsföreståndare, Karlstad
Gudmundsson, B., förste baningenjör, Hälsingborg
Göteborgs Filatelistförening, c/o Ingenjör Georg Edén, Göteborg
Hagermann, G. A., hovjägmästare, Ystad
Hallberg, Georg, diplomingenjör, Norrköping
Hallberg, John, civilingenjör, Eslöv
Hammarling, Ingrid, tandläkare, Nässjö
Heed, Ture, folkskollärare, Göteborg
Härnösands Filatelistförening, Härnösand
Hökerberg, G., advokat, Norrköping
Janzon, Erik, köpman, Falköping
Johansson, Gustav, assistent, Piteå
Jönsson, Åke, ingenjör, Hälsingborg

Karlsson, O., optiker, Falköping
Kihlblom, E., överste, Kristianstad
Kjellenberg, E. stationsinspektor, Stenstorp
Kraft, David, civilingenjör, Västerås
Lindström, Edward, tjänsteman, Jönköping
Lundbom, Gunnar, postdirektör, Malmö
Lundborg, Sune, länsnotarie, Härnösand
Magnusson, Yngve, herr, Ronneby
Malcolmsson, Bertil, herr, Huskvarna
von Möller, Gustaf, ryttmästare, Skottorp
Nerman, Hj., direktör, Karlstad
Nordenström, Gustaf, disponent, Norrköping
Norén, G. E. W., förste stationsskrivare, Gnesta
Olhans, Lars-Rune, silversmed, Falun
Olsson, Holger, köpman, Jönköping
Olsson, Ivar, redaktör, Malmö
Olsson, Joel, direktör, Borås
Olsson, Ossian P., banktjänsteman, Hälsingborg
Oscarsson, Erik, agronom, Upplands Väsby
Palmér, W., kamrer, Göteborg
von Porat, Raoul, disponent, Lidköping
Rosenius, Gunnar, herr, Jönköping
Schmidt, H. J., skorstensfejarmästare, Skara
Silfverling, Sigfrid, agronom, Arboga
Sjöberg, Hugo, direktör, Malmö
Sjölin, Hadar, fabrikör, Borås
Sjöstrand, Pehr, civilingenjör, Ystad
Skärberg, O., korrespondent, Trollhättan
Stjernberg-Sjöquist, Bessie, fru, Västerås
Ström, E., annonschef, Jönköping
Swedman, Swen, grosshandlare, Jönköping
Swenson, C. H., juvelerare, Trollhättan
Svensson, Knut, herr, Hälsingborg
Svinhufvud, Pontus, advokat, Katrineholm
Synnerholm, Eskil, postmästare, Kil
Ullholm, K. A., konsul, Linköping
Viklund, O., postdirektör, Boden
Wockatz, Einar, civilingenjör, Göteborg
Åström, C. W., omnibussägare, Skellefteå

I utlandet

Bose, Walter B. L., sekreterare, Buenos Aires, Argentina
Johansson, H. A., direktör, Helsingfors, Finland
Lynge, V. G., postmästare, Fredensborg, Danmark

POSTMUSEUM

Postmuseum under 1953

Postmuseinämnden.

Ledamöter av Postmuseinämnden: överintendenten N.-F. G. Antoni, ordförande, intendenten B. S. Bengtsson, f. postdirektören E. G. Lannge, fil. dr. G. Menzinsky, intendenten J. G. H. Stenerudh, sekreterare, samt byråsekreteraren K. H. Wicksell. Fyra sammanträden ha hållits under året. Inom nämnden ha bl. a. framförts förslag om viss omändring av frimärksavdelningen, anskaffning av nya typer frimärksmontrer, omdisponering av lokalerna i andra våningen samt installerande av en hiss i museibyggnaden. En kommitté har tillsatts för utredning av hithörande frågor. På nämndens förslag har Kungl. Generalpoststyrelsen inköpt restupplagorna av de av F. Benzinger och H. Olsson utgivna delarna i serien Svenska Postverkets Frankotecken. Nämnden har beslutat förorda att den av Postmuseum utarbetade handboken över monografier m. m. i museets filatelistiska bibliotek skall utdelas till olika postförvaltningar samt till in- och utländska filatelistiska bibliotek och sedan försäljas till ett pris av 50 kronor. Till Generalpoststyrelsen har ingivits framställningar bl. a. om införskaffande av fotografier av de poststationer i landet, som icke äro förenade med järnväg, samt om föreskrifter för olika tjänsteställen att fortlöpande till museet överlämna kopior av de fotografier, som rekvireras i posttjänsten.

Personal.

Museets föreståndare var intendenten J. G. H. Stenerudh. Som närmaste biträden åt föreståndaren tjänstgjorde kontrollören G. E. Sundman och överpostexpeditören N. Ingegerd Holmberg.

Det filatelistiska biblioteket sköttes av direktören N. Strandell med biträde av direktören V. Org.

Kontorsbiträdet Britt-Karin M. Burman, f. Östman, som erhöll placering å museet fr. o. m. den 1 maj, biträdde Strandell vid ommontering av utländska frimärken, renskrev från museet utgående skrivelser samt biträdde i övrigt med olika göromål.

Som vaktmästare tjänstgjorde H. E. Andén. Denne, som tidigare var placerad som brevbärare vid postkontoret Stockholm 6, placerades fr. o. m. den 1 maj som expeditionsvakt vid museet.

Museets ordinarie städerskor voro fröken Elsa Olsson och fru Elsa Sjöblom.

De tider museet var öppet för allmänheten anlitades extra personal för vakthållning, fem personer på vardagar och sex på söndagar. Ersättningen för denna vakthållning utgick med 7 kronor å vardagar och 10 kronor å sön- och helgdagar.

Under året påbörjades en beskrivning på registerkort och fotografering av föremålen i museet. Arbetet med beskrivningen utfördes av Sundman med biträde av Andén. För att i erforderlig utsträckning befria den sistnämnde från hans ordinarie göromål anlitades f. förste postiljonen H. L. Wredenberg såsom vaktmästare under tiden mars—augusti. För fotograferingsarbetet anlitades brevbäraren K. Y. Hellström, Stockholm 6, som fr. o. m. den 2 februari uppehåller en tillfällig expeditionsvaktsbefattning vid museet. För framkallnings- och kopieringsarbete disponerar Hellström ett särskilt iordningställt rum i postverkets fastighet vid Malmtorgsgatan.

Det i september 1952 påbörjade arbetet med utskrivning av stenciler till en handbok över monografier m. m. i museets filatelistiska bibliotek avslutades med utgången av juli. För detta arbete anlitades kontorsbiträdet E. Margareta Hindolff.

Extra ordinarie kontorsbiträdena Ina E. I. Bergman och Birgitta A. L. Nyberg ha anlitats under tillsammans fyra månader för uppläggande av författar- och titelregister till museets historiska bibliotek och ett gruppregister till klichéarkivet.

Fastighet och lokaler.

En vägg mellan två rum på nedre botten i hörnet mellan Kåkbrinken och Munkbrogatan har borttagits för att bereda plats åt en äldre järnvägspostvagn. Golvet i det på så sätt bildade nya rummet har förstärkts med träbjälkar. Taket i rummet har vitlimmats.

I våningen två trappor upp har i första expeditionsrummet uppsatts en glasvägg för att bereda personalen där en mera avskild arbetsplats.

Inventarier.

För fotograferingsarbetet vid Postmuseum har anskaffats nödvändiga fotograferingstillbehör, laboratorieutrustning och förstoringsapparat.

Historiska samlingarna.

Den av Statens Järnvägar överlämnade äldre järnvägspostvagnen, vilken trafikerat linjen Stenstorp—Hjo, har installerats på sin plats i museet. Vagnen nedmonterades vid SJ:s verkstäder i Tomteboda, delarna transporterades med lastbil till museet, där vagnen ihopsattes av SJ:s verkstadspersonal. För att vagnen skulle få rum under taket blev det nödvändigt att försänka hjulflänsarna i golvet. Det återstår att renovera vagnen.

Museet har under året låtit hos Militärekiperingsaktiebolaget i Stockholm tillverka en uniform för brevbärare tillhörande Mallénska gångposten i Stockholm. På Stockholms stads bokauktionskammare har museet förvärvat bl. a. ett antal äldre postkartor samt en av frimurarorden år 1931 präglad medalj i silver av friherre J. Rudbeck, Postmuseums föreståndare åren 1913—1933. Ett antal gravyrer och litografier med postala motiv har inköpts i svenska och utländska antikvariat.

Den i det föregående omnämnda beskrivningen och fotograferingen av föremålen i de historiska samlingarna har till syfte att registrera och beskriva de i det kronologiska registret bokförda föremålen på kort av ny typ, varvid även ett fotografi av föremålet skall fästas vid kortets baksida. Det kronologiska registret upptager nära 10.000 nummer. Härtill kommer ett obestämt antal ej bokförda föremål. Under året ha samtliga utställda föremål i de historiska samlingarna på nedre botten samt större delen av de i magasin i källaren befintliga föremålen beskrivits och fotograferats.

Frankoteckenssamlingarna.

Direktör N. Strandell har under året med biträde av direktör V. Org, överpostexpeditör Ingegerd Holmberg och kontorsbiträdet Britt Burman ordnat om frimärkssamlingarna från följande länder: Memelområdet, Modena, Monaco, Montenegro, Neapel, Nederländerna, Nikaria, Nordingermanland, Nordtyska Postområdet, Norge, Oldenburg, Parma, Polen, Portugal, Preussen, Romagna och Rumänien. Strandell har författat beskrivande texter till dessa samlingar.

Ommontering av frimärken från utomeuropeiska länder har påbörjats i slutet av året.

Filatelistiska biblioteket.

Antalet besökande i biblioteket var 492. För hemlån rekvirerades 308 bokverk. Motsvarande siffror föregående år voro 499 resp. 311.

Under året har museet prenumererat på in- och utländska filatelistiska tidskrifter till ett sammanlagt belopp av 714 kronor 10 öre. Litteratur har inköpts till ett sammanlagt belopp av 2 070 kronor 03 öre, därav filatelistisk litteratur för 1 894 kronor 93 öre.

Studieresor.

Museets föreståndare företog på Generalpoststyrelsens uppdrag resor till en europeisk frimärksutställning i Venedig 7—17 maj samt till en internationell frimärksutställning i Lissabon 3—11 oktober i samband med 100-årsminnet av de första portugisiska frimärkenas tillkomst. Under sistnämnda resa besöktes även postmuseerna i Haag och Paris.

Utställningar.

1. I Postmuseum.

En tillfällig utställning av två frimärkssamlingar, den ena en större samling kinesiska frimärken tillhöriga f. postdirektören i Kina E. Nordström och den andra en samling jubileumsfrimärken tillhöriga tandläkaren E. Emmerfors, anordnades i samband med Postmusei Vänners årsmöte i mars.

Postens Konstförening i Stockholm hade utställningar i museet av måleri, skulptur och grafik tiden 2—10 maj samt 14—22 november.

2. I vilka Postmuseum deltagit.

Postmuseum har under året deltagit i följande utställningar:

europeisk frimärksutställning i Venedig 7—17 maj,

utställningen "Svenskarna och Amerika", som visades i Kungshallen i Stockholm 1 juli—9 augusti och Göteborgs konserthus 4—23 september,

internationell frimärksutställning i Lissabon 3—11 oktober,

utställningen "Evangelium und Briefmarke" i Wien 4—11 november samt

utställning i Köpenhamn 13—15 november, "Caritas", av jul- och nyårsmärken samt postala välgörenhetsmärken.

Postmuseum har dessutom med Generalpoststyrelsens medgivande utlånat en del äldre uniformer m. m. till Barnensdagsfirande i Kumla, Norrköping och Sandviken samt till "Postens Dag" i Kungsträdgården, Stockholm, den 23 juni (se tidskriften PS nr 3/53).

Sammankomster och föredrag i museet.

Föreningen Postmusei Vänner hade sitt årssammanträde i museet den 24 mars. Chefen för Tekniska Museet, intendent T. Althin, berättade om sina intryck från en resa som UNESCO-delegat till amerikanska museer.

Öppethållande.

Museet hölls öppet för allmänheten söndagar och helgfria onsdagar kl. 13—15 samt helgfria torsdagar kl. 19—21. Museets filatelistiska bibliotek var för allmänheten tillgängligt å onsdagar kl. 13—15 samt under januari—maj och september—december även å torsdagar kl. 19—21.

Antal besökande under året har varit 10 501 st. Besöksantalet under år 1952 var som framgår av nedanstående sammanställning 13 266. Av detta antal utgjordes cirka 1 700 av besökande på en stämpelutställning i museet 7—16 november 1952 och 5 045 av elever från femte klassen i Stockholms stads folkskolor. Antalet skolbarn under år 1953 utgjorde endast 3 027, beroende på att Postmuseum sedan höstterminen 1953 ej längre deltager i museiundervisningen vid nämnda skolor. Enligt upplysning från Folkskoledirektionen i Stockholm ha museibesöken från folkskolorna måst inskränkas till sådana större museer, där samlingarna mera direkt anknyta till skolundervisningen. Med anledning därav ha vissa museer, vilka tidigare deltagit i museiundervisningen, strukits från programmet för folkskolornas museibesök.

Antal besökande åren 1944—1953.

1944	9 734	1949	10 514
1945	7 391	1950	9 960
1946	16 346	1951	20 540
1947	6 925	1952	13 266
1948	8 682	1953	10 501

Förteckning över givare och gåvor till Postmuseum 1953

Mr K. E. Nelson, Jamestown N. Y., U.S.A.:	en större samling amerikanska auktionskataloger.
Intendenten P. Heurgren, Lidingö:	en samling luftpostetiketter från olika länder.
Bankkassören Ivan Adler, Stockholm:	en del handlingar för att biläggas Postmuseum tidigare skänkt monografi över Etiopiens frimärken.
Ingenjören N. Kugelberg, Ludgo:	6 frimärken 1 penny England för komplettering av Lagerlöfsalbum.
f. d. Mästerlotsen E. A. Brandt, Stockholm:	kuvert, som befordrats med zeppelinaren "Bodensee" från Berlin till Stockholm 8/10 1919.
Ingenjören Erik Wahlström, Västerås:	Helsingfors Frimärkssamlare- Förenings Jubileumsskrift 1953.
Nordiska Museet, Stockholm:	kataloger över Gustaf II Adolfsutställningen 1932 och utställningen Westfaliska Freden, 1948.
Postmästaren D. E. Engborg, Älmhult:	inlämningskvitton och en förordning om kronobrevbäring.
Postexpeditören J. P. Lindfors, Stockholm:	olika handlingar från Lindfors' tjänstetid i postverket samt fotografier.
Herr Sven O. Larson, Stockholm:	ett flertal förstadagsbrev.
Postdirektören E. Nordström, Ektorp:	postpass från Kina.
Postmästaren J. N. Dahnsjö, Smedjebacken:	2 st japanska brevkort från år 1875.
S.A.S. Filatelistklubb, Stockholm:	4 minneskuvert utgivna i samband med Scandinavian Airlines System's första flygningar Los Angeles—Köpenhamn, New York—Göteborg, Oslo—Tokio och Oslo—Tokio—Oslo.
Järnvägsmuseum, Stockholm:	fotografier av äldre postbud.
Ministro de Comunicaciones de la Nación Oscar L. Nicolini, Buenos Aires, Argentina:	album med frimärken till minne av Eva Peron.
Konsul H. Sieger, Lorch, Württemberg, Tyskland:	"Liechtenstein, Handbuch und Katalog" 1953.

Postmästaren P. O. H. Tornée, Tierp:	en del äldre handlingar från poststation.
Museet på Koldinghus, Kolding, Danmark:	skrifter berörande museet på Koldinghus och dess samlingar.
Postmästaren Urban Ek, Vimmerby:	2 fotografier och kuvert från Vimmerbyutställningen 1953.
Lantbrevbäraren Stusspjons Per Persson, Siljansnäs:	fotografi av Stusspjons Per Andersson, lantbrevbärare år 1901—1926 å linjen Hjulbäck—Mon—Siljansnäs.
Fru Greta Stålhammar, Stockholm:	porträtt i olja av generalpostdirektör Adolf Wilhelm Roos.
Fru Märta Eriksson, Hägersten:	inlämningsbevis å rek.
Byråsekreteraren Åke Sandahl, Stockholm:	särtryck ur tidskriften "Museum" m. m.
Civilingenjören P. O. Rundqvist, Yoikka, Finland:	karta över Nord-Ingermanland m. m.
Tekniska Museet, Stockholm:	Daedalus, årsbok för 1953.
Doktor I. Vajda, Stockholm:	2 kataloghandböcker, 4 priskataloger för år 1954.
Aktuarien Uno Söderberg, Djursholm:	en samling amerikanska och franska filatelistiska tidskrifter.
Stationsmästaren H. Danielsson, Slite:	inlämningsbevis å öppen rekommendation.
F. d. Förste kontrollören A. Borg, Linköping:	inlämningsbevis å assurerad och rekommenderad försändelse.
Postmästaren Paul Björck, Eskilstuna:	en samling äldre redovisningshandlingar från poststationen i Hållsta samt ett antal reseberättelser.
Frimärkshuset AB, Stockholm:	2 ex. Facit Specialkatalog, 2 ex. Lilla Facit 1954.
Byråsekreteraren H. Wicksell, Stockholm:	13 affischer med postala motiv från England och det brittiska imperiet.
Edith M. Fisher, Albany, Oregon, U.S.A.:	"Postal History of Norway" och "How to Collect Paquebot Covers".
Postiljonen K. H. Källmin, Stockholm:	en skrift: "Socialdemokratiska Postklubben Femtio År".
Förste byråsekreteraren I. R. V. Rosenberg, Stockholm:	en skrift: "Stockholms Postklubb 75 år".

Tidningen Julpost, Stockholm:	2 ex. av tidningen.
Herr Arvid Högström, Lindesberg:	2 frimärken à 20 öre, typ Oscar II.
Kungl. Armémuseum, Stockholm:	en publ.: "Meddelande XIV" från Armémuseum.
Byrådirektören N. E. Düring, Stockholm:	25 gruppfotografier av elever i olika postala utbildningskurser.
Het Nederlandse Postmuseum, Haag:	"Jaarverslag 1952 Nederlands Postmuseum".
Stationsmästaren S. H. Ehlné, Gislaved:	pärm, innehållande skjutsprotokoll, samt ett äldre sigill.
Postdirektören G. A. Sundmans stärbhus, Stockholm:	3 album med fotografier och adresser, överlämnade vid postdirektör Sundmans avgång ur tjänst 1947.
Sjöfartsmuseet, Göteborg:	en bok: "Unda Maris" 1951—52.
Postmästaren F. V. Sjöqvist, Uddevalla:	2 s. k. förfilatelistiska brev samt ett kvitto å inlämnat paket år 1849.
Gesellschaft zur Erforschung der Postgeschichte in Bayern, München 2 BZ:	2 ex. "Archiv für Postgeschichte in Bayern" nr 2/1953.

P. R. 1953

Fredrik Benzinger

In memoriam.

Efter en kort tids sjukdom avled den 27 februari 1953 konsul Fredrik Benzinger i den höga åldern av nära 85 år.

Konsul Benzinger var av tysk härkomst, men genom giftermål med dottern till en av svensk mejerihanterings banbrytare, direktör H. A. Lidholm, kom han in i denna nationalekonomiskt så viktiga bransch och blev en av dess föregångsmän. Hans eminenta organisatoriska begåvning ledde till, att han år 1905 blev verkställande direktör i Stockholms Mjölkförsäljnings-A.B., som utvecklades till Sveriges största i sitt slag. Hans förnämligaste insats på området var hans medverkan till bildandet, år 1915, av ett mjölkproducenternas eget företag, nuvarande Mjölkcentralen, vars skicklige chef han var fram till år 1936, då han avgick med pension.

På det filatelistiska området var Benzinger under flera decennier utomordentligt verksam. Allt sedan unga år hade han det sanna intresset för frimärken. Som skolpojke i Stuttgart, har han berättat för mig, förökade han sin lilla samling med den företagsamhet, som aldrig

släppte honom senare i livet. Det kan vara belysande, att jag här nämner några ord om den saken. Württemberg utgav år 1873 en valör å 70 kreuzer (som en motsvarighet till Tyska rikets 2 markvalör). Det trycktes i små näpna ark om 6 märken; nominalvärdet blev alltså för detta "block" 4.20 gulden. Unge Benzinger träffade överenskommelse med frimärkshandlare i några länder om leverans av detta märke mot en viss provision. Handlarna voro förtjusta över att ha denna mellanhand, emedan postverket icke var särskilt intresserat för direkt korrespondens med dem härutinnan. Det lilla arkets nominalpris motsvarade ungefär 10 kronor i svenskt mynt, och det torde nog ha varit ganska stora kvantiteter, som levererades av skolgossen i Stuttgart. Nu är marknadsvärdet för ett dylikt ark mellan 3,000 och 4,000 kronor.

På 1920-talet återupplivade Benzinger sitt samlarintresse, och betydande hela samlingar inköptes av honom både hemma i Sverige och på kontinenten. Jag erinrar mig ännu den sensation vid världsutställningen i Bruxelles år 1924, då han med sitt exponat av världsrariteter, vilka belönades med guldmedalj, förvånade de filatelistiska matadorerna, som tidigare icke hört namnet på denne svenske samlare. Vid många senare utställningar var Benzinger närvarande som utställare. Många guldmedaljer inhöstade han under årens lopp, men hans personliga blygsamhet avhöll honom från att göra någon reklam för sig av den anledningen. Det bör nämnas, att Benzinger — likasom Lagerlöf — varit mycket intresserad samlare av olika länders frimärken, och att det varit först på senare år, som han koncentrerat sig på Sveriges filatelistika.

Under många gemensamma färder till filatelistiska expositioner i olika länder — detta var under mellankrigsåren — lärde jag mig att högt uppskatta min framlidne väns personliga egenskaper. Alltid älskvärd och förbindlig, alltid vid gott humör var han en färdekamrat, som lämnat minnesbilder efter sig, vilka sent skola förblekna. I de filatelistiska kretsarna både här hemma och i de stora centra satte man stort värde på honom för hans urbana och försynta uppträdande.

Av svenska frankotecken sammanbragte Benzinger en studiekollektion av hittills okända mått. Deras tillkomsthistoria belystes av stort material av förslagsteckningar och provtryck av alla de slag, och hela ark — även av tidigare emissionernas frimärken — ha väckt sensation, där de visats (1869 års grå 17-öresmärke senast vid utställningen i Oslo för några år sedan). Över dessa monumentala kollektioner har, under författarskap av fil. dr. Hugo Olsson, utarbetats en serie monografier,

varav hittills tre delar sett dagen. Dr. Olsson har i dessa studier visat prov på vetenskaplig grundlighet och djupa insikter. Det är därför att hoppas, att detta magnifika uppslagsverk må kunna fortföljas efter Benzingers bortgång. Det är en stor heder för svensk filateli, att ett dylikt verk, som givetvis ställer ganska stora ekonomiska anspråk på utgivaren, har kunnat komma till stånd.

Under förra året överlämnade Benzinger tvenne donationer till Postmuseum. Den ena innehöll studiematerial till Oscar II:s epok i den svenska frimärkshistorien, med provtryckens mångfald, ordnat på basen av detta avsnitt i den nyssnämnda monografiserien. Den andra donationen behandlar Gustaf-emissionerna 1910—20 på samma briljanta sätt. Albumbladen äro försedda med text och mycket elegant monterade. Det var med särskilt stor glädje, som Generalpoststyrelsen mottog dessa gåvor, och för intresserade samlare har sålunda tillfälle beretts att i Postmuseum studera dessa frimärksemissioner. Dessa bägge vackra samlingar utgöra ett beståndande minne av den generositet, som konsul Benzinger lagt i dagen för främjandet av Postmusei intressen.

Nils Strandell.

Vännen Fredrik Benzinger var sedan början av 1920-talet mycket intresserad av Postmusei frimärkssamlingar. 1926 var han med och bildade föreningen Postmusei Vänner, vars styrelse han tillhörde från detta år och till sin bortgång. Vår förening visade han stort intresse. Sällan var han borta från ett styrelsesammanträde eller festligare sammankomst inom föreningen. De i Postryttaren för 1952 omnämnda mycket intressanta och värdefulla frimärksdonationerna är ej det enda Postmuseum fått av Benzinger. För en del år sedan skänkte han museet en utmärkt kopia i olja av ett porträtt över Magnus Gabriel de la Gardie, som 1673—1677 hade hela postverket i förläning.

Flera av styrelsemedlemmarna i Postmusei Vänner ha åtskilliga gånger varit gäster i Benzingers stilfulla hem. Där fick man njuta av utsökt mat och fina viner. Där resonerades det om Postmusei Vänner, Postmuseum och dess samlingar av frimärken, främst svenska, vilka Benzinger samlat under många år, och, ej att förglömma, fru Dagmar Hellman så fint ordnat. Dessa trevliga stunder saknar man, fast än mer den alltid lika vänlige Benzinger själv, vars största insats var skapandet av Mjölkcentralen i Stockholm.

Paul Gerhard Heurgren.

ARTIKLAR I SKILDA ÄMNEN

Svenska vapenbrickor före postverkets inrättande

Av *Paul Gerhard Heurgren.*

Inledning.

Det är möjligt att i de forntida kulturländerna kring Medelhavet sigillen å de kungliga breven voro de kungliga brevbudens bästa legitimation. Under tidig medeltid, då frankerkonungarna regerade, använde brevbuden på kontinenten som särskilda utmärkelsetecken ska-

Ur ett kortspel från 1400-talet,
i Ambraser konstsamling i Wien.

lade hasselkäppar, som välsignats av präster. Senare i tiden klövos dessa käppar i ena ändan och i de på sådant sätt åstadkomna sprickorna sattes breven, och där fingo de sitta till dess adressaterna togo loss dem. Ett

brevbud hade på den tiden som regel endast ett brev åt gången att befordra.[1])

Under 1100—1200-talen förvarade tyska härskares brevbud breven i behållare av trä. Dessa behållare, som sattes fast i budens bälten, kallades "vath" (= Gefäss) eller "Büchse" från Buchs, Buchsbaumholz, på svenska bokträ, varav behållarna tillverkats. Av Büchse bildades ordet "Botenbüchse". Så benämndes senare brevbehållarna av trä, och när dessa efterföljdes av väskor av läder fingo de samma beteckning. Väskorna hade vapentecken på locken. Längre fram i tiden, troligen på 1400-talet, skedde åter en förändring. Vapentecknen togos bort från väskornas lock och vapnen målades å läderstycken, som hängdes om brevbudens halsar, eller gjordes vapentecknen av silver och fästes å budens rockbröst. Samtidigt inträffade det språkligt sett egendomliga, att ordet Botenbüchse, som varit beteckningen för brevbehållare eller brevväska med vapentecken på locket, överflyttades till att istället beteckna vapenbrickorna.[2])

Under senare medeltiden hade ej blott furstliga personer i Tyskland utan även många tyska städer brevbud, som under sina färder voro försedda med brickor åsatta vederbörande stads vapen. Postmuseum äger några bilder över medeltida tyska brevbud med vapenbrickor. I Schweiz hade in i nyare tiden de olika kantonerna sina brevbud, som voro klädda i färgrika dräkter. Och till dessa dräkter hörde brickor med vederbörande kantons vapen.

I Sverige, Danmark, Finland och Norge användes under medeltiden och i samma länder, undantagandes Danmark, ända in på 1800-talet budbärartecken av trä, vilka på svenska kallades budkavlar. De medeltida svenska landskapslagarna innehålla bestämmelser angående bruket av budkavlar, då kallelse till ting eller till försvar mot fiender utsändes. Med budkavle utrustad budbärare medförde under medeltiden som regel endast ett muntligt budskap men senare ej så sällan istället en skriven order eller kungörelse. Från konung Gustaf Vasas tid använde de av konung och ämbetsmän utsända buden i allmänhet ej budkavle. Men inom härader och byar levde bruket av budkavle kvar in på 1800-talet.[3])

[1]) Enligt Adolf Korzendorfer i "Archiv für Post und Telegraphie", sid. 474/1923.

[2]) "Botenabzeichen in Deutschland", av Alfred Karll, Stockholm 1927.

[3]) "Om användning av budkavlar vid budsändning i Norden", av P. G. Heurgren i "Postryttaren" för 1951.

Vapenbrickor för ämbetsmän, kurirer och brevbud.

I. 1500-talet.

1. Kungliga vapenbrickor.

a. Under konung Gustaf Vasas tid.

Innan frågan om kungliga vapenbrickor behandlas, skall nämnas något om den huvudsakliga anledningen till att bruket av sådana brickor infördes i vårt land. Sedan urminnes tider voro de bönder, som bodde i närheten av vägarna skyldiga att kostnadsfritt lämna mat och husrum åt konungen och hans följe samt åt dem, som annars reste för konungens räkning. Denna sed eller rättighet kallades gästning. Under förra hälften av 1500-talet blev det även brukligt, att de kungliga ämbetsmännen, kurirerna och brevbuden under sina färder fritt disponerade böndernas hästar. Efter hand som trafiken för konungens räkning växte, blevo de bönderna pålagda bördorna allt tyngre. Och härtill kom, att många, som ej hade rätt till gästning och till kostnadsfri användning av hästar, tilltvingade sig detta. I sådana fall talades om våldgästning, som framförallt bönderna voro utsatta för. Men även präster i städer och på landet samt borgare i städer råkade ut därför. Konungarna hade sin uppmärksamhet riktad härpå. Det framgår av flera skrivelser och tryckta förordningar från konung Gustaf Vasa och hans söner. Så t. ex. skrev, för att nämna ett exempel, Gustaf Vasa den 7 februari 1537 till borgarna i Örebro, att fri skjuts endast skulle bestås konungen själv, hans "breffdragere" och "tiänare".[4]) Med brevdragare avsågs brevbud och med tjänare ämbets- och tjänstemän. Alla dessa skulle vara skyldiga att, för att få fritt färdas, bevisa att de reste för konungens räkning. På vad sätt detta skulle ske sägs dock ej. Men i en kunglig förordning, daterad Gripsholm den 16 maj 1538 och med överskrift *"Til almogen j Erikzmesso Marknaden församblade bliffia"* föreskrevs, att de, som färdades inom landet *"med wore breff eller ärender the skole haffue ett besynnerligit tecken aff sölff framme i bröstet ther opå skall ware utgraffuit wårt och Riigisins wapn."*[5]) Detta är första gången det i Sverige utfärdas bestämmelser om vapen-

[4]) "Samling Utaf Kongl. Bref, Stadgar och Förordningar, etc.", av And. Anton von Stiernman. Del. I. Stockholm 1747. När i det efterföljande ej hänvisas till källa, äro uppgifterna hämtade från Stiernmans arbete.

[5]) Riksregistraturet i Riksarkivet.

brickor för brevbud m. fl. Troligen hade Gustaf Vasa, då han 1519 efter flykten från Danmark vistades i Lybeck, sett brevbud från denna stad och andra tyska städer utrustade med vapenbrickor. Men om det var konungens egen idé eller någon annans att införa vapenbrickor i Sverige, vet man ej. Säkert är dock, att konungen hoppades, att vapenbrickorna skulle bli en hjälp i kampen mot våldgästning, då alla som reste för konungens räkning skulle förses med sådana brickor. Tyvärr infriades ej dessa förhoppningar.

Ganska snart ha vapenbrickor tillverkats. Detta framgår av ett brev av den 19 april 1539 från konungen till Severin Kiil.[6]) Här kallas en vapenbricka för "Bysse", som Kiil skulle sända tillbaka till kungens kansli. Men ville han före återsändandet låta göra en kopia av vapenbrickan, fick han det. Konungen, som var mycket ekonomisk, tänkte väl, att han på så sätt kunde bespara sig en utgift. Den kopierade vapenbrickan fick dock ej användas annat än då Kiil sände brev eller bud till konungen. I en kunglig förordning av den 4 maj 1541 föreskrevs, att brevdragare och ämbetsmän skulle, för att få fri gästning, vara försedda med "tekn (som kallas Bodbysser) eller medh Wårt förseglade Passbort och breff". Inom få år kallas vapenbrickorna för tecken, byssa eller bodbyssa. Men var byssa och bodbyssa detsamma som vapenbricka? F. A. Dahlgren säger i sitt "Glossarium öfver föråldrade el. ovanliga ord" etc. att "bod- eller budbyssa var fodral, som innehöll tjänstetecken för kronans budbärare." Posthistorikerna Teodor Holm och Nils Forssell ha varit av samma mening som Dahlgren. Forssell åberopar för sin uppfattning Svenska Akademiens Ordbok. Och det är ingen tvekan, att med byssa eller bössa avsågs under 1500-talet skjutvapen, väska, behållare eller fodral. I liknande betydelse lever ordet ännu kvar i ordet sparbössa. Men sedan det i Tyskland utretts, som i inledningen till denna artikel omtalas, att vapenbrickorna där från brevbehållarna och brevväskorna med åsatta vapen övertagit beteckningen Botenbüchse, kan det anses som säkert, att bodbyssa är detsamma som vapenbricka. Bodbyssa är en tydlig försvenskning av det tyska ordet Botenbüchse. I nyssnämnda förordning från 1541 sättes för övrigt likhetstecken mellan tecken och bodbyssa. Och det är ej troligt, att en behållare av något slag skulle kallas för tecken.

I räntekammarräkenskaperna[7]) har det tyska ordet Botenbüchse an-

[6]) Riksregistraturet i Riksarkivet.
[7]) I Kammararkivet.

vänts två gånger under 1540. För den 18 september står: "Item aus Heinrich Claussens befehl zu drey bottenbüchsen hans Sofensfelder goldschmied getan — 8 lot". Något mera om guldsmeden Hans Sofensfelder är ej känt. Han är ej upptagen i G. Uppmarks arbete, "Guld- och silversmeder i Sverige 1520—1850." Där omnämnes emellertid "Hans guldsmed, den tyske", som arbetade för svenska hovet 1540—1557. Möjligen är han densamme som Sofensfelder, som ju hette Hans i förnamn. Och uteslutet är ej, då folk ända in på 1700-talet ofta stavade ett och samma namn olika, att Hans Sofensfelder och Hans den tyske är samma person som Hans Rosenfelder, vilken strax skall omtalas. De 8 loden motsvara i vikt omkring 115 gram. Varje vapenbricka har då haft en vikt av ungefär 38 gram. Men så få gram kunna ej räckt till en behållare av metall för förvaring av en vapenbricka. Att "bottenbüchsen" voro av silver kan tagas för givet, då strax ovanför anteckningen av den 18 september står: "Silber und gold ausgeben". Stöd för påståendet, att brickorna voro av silver har man även i Gustaf Vasas förut omnämnda förordning från 1538, i vilken det talas om "tecken aff sölff". Att brickorna skulle ha tillverkats av guld får anses uteslutet. I räntekammarräkenskaperna för den 4 december 1540 finns följande anteckning:

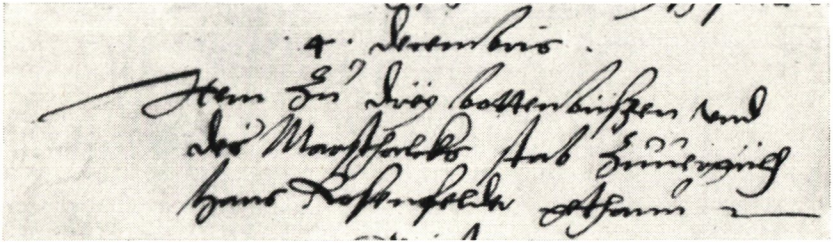

I tryck ser det ut så här: "Item zu drei bottenbüchsen und der Marschalcks stab zuuergülden Hans Rosenfelder gethann —.

Rosenfelder eller Rosenfelt var med bland de guldsmeder, som något längre fram i tiden på konung Johan III:s beställning tillverkade ett silverskrin för förvaring av Erik den heliges ben. Skrinet tillhör nu som bekant Uppsala domkyrka. För tillverkning av tre vapenbrickor

och förgyllning av en marskalksstav hade Rosenfelt fått betalt i utländskt mynt, 3 ungerska gulden.

I den förut omtalade kungörelsen från 1538 bestämde konung Gustaf Vasa, att å vapenbrickorna skulle graveras rikets och hans personliga vapen. Riksvapnet bestod vid den tiden av en i fyra fält delad sköld med i 1:a och 4:e fälten tre kronor och i 2:a och 3:e fälten Folkungavapnet, ett lejon över 3 balkar. I hjärtskölden, i vapensköldens mitt, fanns Vasaättens vapen, en vase.

Av ett brev av den 27 maj 1543 från konungen till riksrådet Gustaf Olsson Stenbock framgår, att denne begärt att få en "budbyssa" för att göra en kopia av den.[8]) Konungen lovade att sända över en sådan, så snart han finge någon, som vore gjord i enlighet med hans önskan. Detta tyder på, att han ej varit nöjd med de vapenbrickor som tillverkats. Oklokt var det av konungen att medgiva kopiering av vapenbrickor. Ty därmed förlorade han kontrollen över antalet sådana brickor, som voro i bruk. Känt är dock ej, om han i flera fall medgivit tillverkning för enskildas räkning av vapenbrickor. Olovlig sådan tillverkning förekom senare. Konungen fann sig därför föranlåten, att den 14 juni 1548 skriva till riksmarsken Lars Siggesson Sparre och riksråden, att de skulle framhålla för adelsmän, att det var strängeligen förbjudet att förskaffa sig förmåner hos bönderna genom att uppvisa "budbysser", vilka de själva låtit göra.[8])

En kunglig förordning, daterad Åbo den 17 maj 1556, är riktad mot våldgästning i Finland. I denna sägs, att endast de, som voro försedda med brev, pass eller "Postbysse" från konungen, hade rätt till fri gästning och fritt användande av böndernas hästar. Men de, som ej ägde dessa rättigheter utan tilltvang sig dem, skulle straffas "till Lifwet". Troligen var dock hotet med dödsstraff ej av någon större effekt. Som regel voro bönderna ej läskunniga. Därför kunde de ej avgöra, om ett uppvisat brev eller uppvisad annan skrivelse var från konungen eller ej. Bättre hade väl varit om enbart vapenbrickor hade fått utgöra bevis för dem, som reste för konungens räkning. Alla resande, som ej haft sådana brickor, kunde bönderna då med all rätt begära betalning av. Fast, som redan påpekats, även vapenbrickorna tillverkades av enskilda och missbrukades. I sistnämnda förordning kallas vapenbricka för postbysse. Detta är så vitt man nu vet, första gången som ordet post förekommer i text på svenska.

[8]) Riksregistraturet i Riksarkivet.

b. Under konung Erik XIV:s tid.

Konungen bestämde i en förordning av den 31 augusti 1561 att taverner och gästhus skulle inrättas, till förhindrande av att resande våldgästade hos bönderna. Att de kungliga ämbetsmännen och brevbuden fortfarande skulle färdas kostnadsfritt togs säkert för givet.

1567 hade i svenska konungens tjänst anställda utlämnat vapenbrickor till danskar, som infallit i landet. Man kan undra varför detta skett. Var det i förrädiskt syfte? I varje fall är det självklart, att danskarna kunde missbruka vapenbrickorna. Av denna anledning bestämdes den 2 december 1567 att sådana brickor ej skulle "på någon tid brukade warde".[9]) Här kallas vapenbrickorna för postvapen. Och den beteckningen ha de sedan ofta fått. När sådana brickor åter införts, är ej känt. Troligt är, att någon formlig order härom ej utfärdats.

c. Under konung Johan III:s tid.

1569 äro vapenbrickor på tal i ett den 22 februari detta år av konungen utfärdat "patent."[10]) I detta bestämdes, att endast de som med "Wåre egne breff äre förpassbordede" eller ha "Wår Wapn" skulle få del i mångomtalade friheter. Troligen var det sistnämnda år som konungens brevdragare, 23 till antalet, begärde att få "något wapn på det att bönderne måtte få se" att de reste för konungens räkning. Högst egendomligt var det, att konungens egna brevbud ej hade vapenbrickor, då det var med dessa de skulle styrka, att de reste för majestätets räkning. Detta, att de kungliga brevbuden saknade brickor, gav andra lätt anledning påstå, att de voro i tjänst hos konungen — "och göra hos bönderna all den skalkhet de kunna."[9]) Att vapn var detsamma som vapenbricka kan tagas för givet. På 1500-talet betecknades ej saker och ting så uniformt som nu. Därför förvånar det ej, att vapenbrickorna kallades omväxlande eller efter vart annat tekn, bysser, bodbysser, vapn eller postvapen.

I ett kungligt "mandat" av den 31 januari 1572 bestämdes, att de som reste för konungens räkning och voro försedda med "Post wapn" skulle befordras före alla andra, men ej längre fritt som tidigare. För en häst skulle de förutnämnda betala 1 ½ öre per mil och för ett mål

[9]) Skrivelser till Johan III, grupp I, Riksarkivet.
[10]) Tryckt i plakatformat.

mat 3 öre. Endast konungen själv och hans följe behövde ej, som sed varit sedan urminnes tider, betala för hästar, mat och husrum.

Den 22 mars 1576 skrev konungen till riksrådet Knut Posse att alla, som hade postvapen eller bodbyssor, skulle, därför att de mycket missbrukats, sända in dem till konungen.[11]) Förvånansvärt är det, att i samma skrivelse talas både om "Post wapner" och "Bodhbyssor". Förklaringen härtill är möjligen den, att vapenbrickorna från Gustaf Vasas tid, då sådana kallades för bodbyssor, sågo annorlunda ut än de från Johan III:s tid, då beteckningen var vapen eller postvapen. Att med bodbyssor avses vapenbrickor framgår dock tydligt, då det talas om "förgylte och oförgylte" sådana. Ordern från 1556 om insändande av vapenbrickor, som adeln eller andra hade i sitt förvar, upprepas i en kunglig förordning av den 2 januari 1577.[12]) I denna omtalas vidare, att konungen lämnat ganska stora belopp åt brevdragare m. fl., för att de skulle under sina resor, som 1572 bestämts, betala för sig hos bönderna. Men tyvärr hade detta ej bidragit till minskning av våldgästningen, då kungens brevdragare och ämbetsmän antingen helt för egen räkning behållit de respenningar de fått av konungen, eller endast betalt en del av det bönderna hade rätt att få. Självfallet var konungen mycket missnöjd härmed. Det nämnes dock ej något om att de skyldiga straffats. Det enda resultatet av upptäckten av försnillningarna var troligen att vapenbrickor, som här gå under beteckningen "förgylde Postwapner", åter skulle, enligt order av konungen, tagas i bruk.

Från 1570-talet finnas intressanta uppgifter om kungliga vapenbrickor.[13]) 1578 har bl. a. antecknats:

"Meth Bengtsson hafwer låtit göra 13 postwapen, och 6 deraf låtit förgylle.

Den 11 aprilis 78.

Landskilj drottningens '(Katarina Jagellonicas)' dräng ett litet förgyllt postwapen till drottningen behof."

Varför voro av de 13 vapenbrickorna 6 förgyllda och resten oförgyllda? I förordningen av den 2 januari 1577 talas endast om förgyllda postvapen. Kanske fingo ämbetsmän använda de förgyllda och kurirer och brevbud de oförgyllda? Så meddelas, att en hos drottningen anställd person fått ett litet förgyllt postvapen. Då har det tydligen

[11]) Riksregistraturet, Riksarkivet.
[12]) Tryckt i plakatformat.
[13]) Johan III:s utgående diarium, 1575—1580, Riksarkivet.

funnits vapenbrickor av olika format. Men vem har använt de små och vem de större? På dessa frågor kan nu ej ges svar.

Uppgifterna från 1579 äro flera. För 7—16 oktober ha följande anteckningar gjorts:

"Then 7. octob. Item bekom iagh" (den som förde anteckningarna) "ett wapn aff Claess Philpusson som anambde aff Peer Gudmunsson breffdrag hwilken kom ifrå Calmar.

Then 10 octobris anambde iagh ett wapn aff en Knecht benempd"(?) "som war förschicket efter herr Lars.

Then 16 octob. anambde iagh ett wapn aff en gårdsknecht benempt Swen Larsson, som haffr warit till Städerne nedh i landet mz.

Kon: Mtz breff efter borgerne."

Av detta utdrag ur omtalade förteckning framgår, att i konungens kansli fördes anteckningar, om hur de kungliga vapenbrickorna användes. Brevbud och kurirer sändes ut och kommo tillbaka. Någon livligare trafik tycks det dock ej ha varit.

För den 11 november 1579 finnes en uppgift om en dramatisk händelse. Knut Cammarsven hade kommit åter och berättat, att hertig Carl på bron i Nyköping tagit hans vapenbricka.[14]) Den häftige hertigen blev tydligen förgrymmad, då han såg en vapenbricka med det kungliga emblemet. Konungen och hertigen voro ej de bästa vänner vid den tiden.

I förordningar av den 12 och 19 juli 1580 omtalar konungen, att han försökt att genom "Tärepenningar, Postwapner och wägebreff" förskona gemene man för olagliga "Skiudzferder" — men förgäves.[15]) Han ville dock ej ge upp hoppet att kunna sätta en gräns för olagligheterna. Nu hade han låtit göra ett "synnerligit Insegel til alle wägebreff som här efter gälle skal, allenest vthi vaxet tryckt och förseglet bliffue". Detta kan tyckas ha varit en god idé. Sigillet kunde ej gärna missbrukas, då konungen själv hade hand om det. Vidare bestämde konungen, att brev till honom skulle, liksom brukligt varit beträffande budkavlar, sändas från den ene läns- eller fjärdingsmannen till den andre, detta för att spara böndernas hästar. De, vilka hade "Postwapner", ålades i den första förordningen från 1580 att tre veckor efter det förordningen utfärdats och i den andra förordningen från samma år att fyra veckor efter dennas dato till konungens kansli in-

[14]) Johan III:s diarium 1575—1580, Riksarkivet.

[15]) Förordningen av den $^{12}/_{7}$ tryckt i plakatformat på både svenska och finska.

sända brickorna. Och ståthållare, fogdar m. fl. erhöllo samtidigt, vilket även tidigare skett, order se till, att konungens befallningar åtlyddes. Men någon polis, som kunde utöva nödig kontroll, fanns ej. Och även om den funnits, hade den troligen föga kunnat uträtta, åtminstone gent emot adeln. Detta ståndsmedlemmar kunde på den tiden handla mycket egenmäktigt utan att riskera straff.

I kungörelser av den 1 september och 1 december 1584[16]) erkände konungen, att vårken vägbreven med det fyrkantiga sigillet eller "Budvapner" — åter ett nytt ord för vapenbrickorna — vilka senare tydligen ej varit helt avskaffade, hindrat resande från att våldgästa. Av denna anledning bestämdes, att vägbrev och vapenbrickor skulle avskaffas. Istället skulle de, som reste för konungens räkning, undantagandes brevdragarna, betala 1 öre för häst och mil. De senare fingo färdas fritt, om de voro försedda med ett "besynnerligit wartekn", som väl i verkligheten blev vapenbrickor. Övriga vägfarande hänvisades till de gästgivargårdar, vilka enligt sistnämnda förordningar åter skulle inrättas. Tidigare har omtalats, att Erik XIV påbjudit inrättande av taverner och gästhus. Men dessa hade sedan en tid tillbaka ej längre stått allmänheten till tjänst.

Att det förekom, att en och samma vapenbricka länge användes framgår av en anteckning från 1585. En person med namnet Knut Jönsson hade lämnat Lanko, väl anställd i konungens tjänst, en vapenbricka, som tidigare tillhört ståthållare Herman Fleming, som dog 1583, och före denne ståthållare Lars Flemming, som gick bort redan 1562. Jönsson hade ännu en bricka i Stockholm. Den lovade han att senare leverera in.[17])

2. Hertig Karls vapenbrickor och kungliga sådana brickor under hans tid som ståthållare.

Om konung Johan III under sin tid som hertig haft egna vapenbrickor är ej känt. Men beträffande hertig Karl veta vi, att han 1569 lät "Berndt Guldsmed", som ej omnämnes i det Uppmarkska arbetet över svenska silversmeder, tillverka 13 vapenbrickor.[18]) 1588 hade hertigen funnit att åtskilliga personer falskeligen uppgivit att de reste för hans räkning. Av denna anledning bestämde han den 24 oktober

[16]) Kungörelsen av 1 sept. 1580 tryckt i plakatformat.
[17]) Johan III:s diarium, Riksarkivet.
[18]) Hertig Karls registratur, Riksarkivet.

detta år, att de i hans tjänst, som hade att färdas till fots, skulle ha med sig ett "märke" av silver med bokstäverna C och D, och mellan dessa ett "wapn" krönt av en krona.[19]) Självfallet betydde C Carl och D dux, lika med hertig på latin. Meningen härmed var, att bönderna skulle förstå, att de, som endast hade sistnämnda märke, ej hade rätt att begära hästar för sina resor.

Sedan hertig Karl 1594 blivit ståthållare i Sverige för konung Sigismund, som vistades i Polen, visade han stort intresse för de kungliga vapenbrickorna och deras användning. I ett "Patent om Skjutsningar och Postwapner" av den 18 februari 1595 bestämdes, att därefter skulle användas vapenbrickor, vid vilka "teken" skulle hänga.[20]) Tecknen var, vad vi kunna kalla kläppar. Varje kläpp gällde för rekvirering av en häst. Idén var god och var, så vitt känt är, ej hämtad från utlandet. Tidigare hade ej funnits några bestämmelser, om hur många hästar den, som reste för konungens räkning, hade rätt att rekvirera av bönder. Brickor skulle, som framgår av ett kopparstick finnas med kläppar från 1 till 12. De 2 plattorna till detta stick graverades av Hieronymus Nützel, som, innan han kom till Stockholm, varit verksam bl. a. i Nürnberg. I Sverige utförde han utom nämnda koppargravyr bl. a. ett porträtt av hertig Karl. Den 15 april 1595 skrev hertigen från Gripsholm till Karl Sture och fogden på Nyköpings slott, Tönne Jörensson, att Nützel, så länge han var sysselsatt med att "på nytt och efter ett annat sätt utgrafwa det postwapen af tryck", skulle få mat gratis. Som medhjälpare vid detta arbete hade anställts Erik Jörensson. Även han skulle ha fri kost.[21]) Två plåtar med vapenbrickor graverades av Nützel. Den ena plåten, som upptager 12 kungliga brickor, förvaras i Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien. Den andra plåten, med hertigens vapen och text där över, torde ha förkommit för ganska länge sedan. Klemming talar endast om den förstnämnda plåten.[21]) Två avdrag från båda plåtarna, vilka avdrag troligen stamma från 1500-talet, finnas i Kungliga Biblioteket. I von Stiernmans arbete[22]) är inhäftat ett stick med avbildningar av de av Nützel graverade vapenbrickorna. Men detta stick är dilettantmässigt utfört och ej framställt med Nützels plåtar.

[19]) Hertig Karls registratur, Riksarkivet.

[20]) Tryckt i plakatformat.

[21]) Uppgifter i Th. Westrins samling, 8, Riksarkivet och i "Ur en antecknares samlingar", av G. E. Klemming, Stockholm 1868—1873.

[22]) Se anm. 4 å sid. 29.

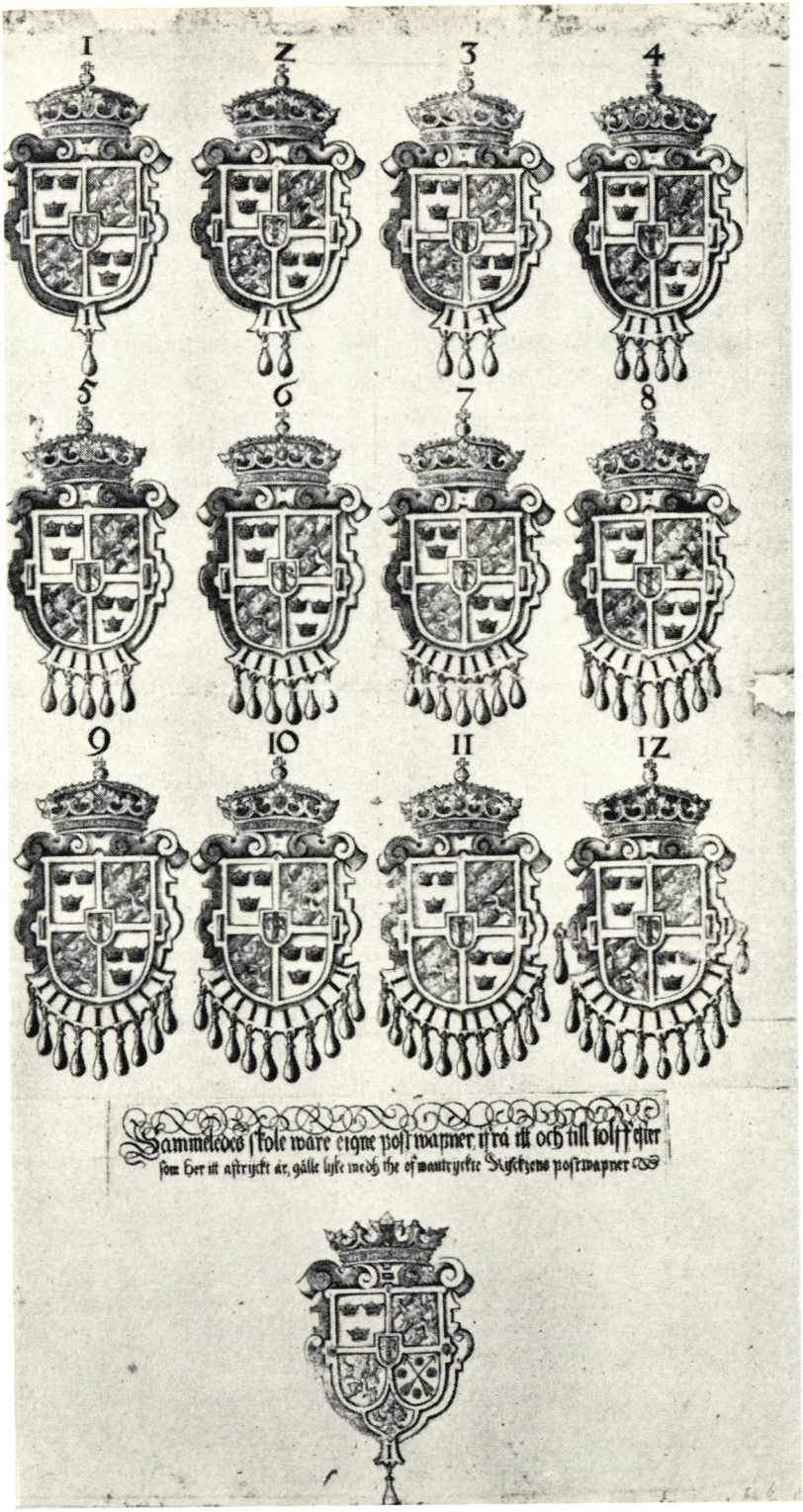

Nützels kopparstick, höjd 52 cm och bredd 28 1/2 cm.

Tidigare har omtalats, att kungliga vapenbrickor eftergjorts. Därför var det välbetänkt av hertigen att 19 april 1595 befalla fogdar, borgmästare m. fl. se till, att guldsmeder ej tillverkade vapenbrickor för privatpersoners räkning.[23]) Och av denna anledning fann hertigen det riktigt, att Carl Sture förbjudit en guldsmed att tillverka vapenbrickor till riksrådet greve Erik Sparre.[24]) I brev av den 8 maj 1595 från hertigen till greve Axel Leijonhufvud meddelas att, trots att riksråden ej fingo rekvirera mer än 12 hästar, greven skulle få vapenbrickor, så att han kunde rekvirera 24 hästar.[25]) Hertiginnan Sofia av Sachsen hade skrivit till hertigen och bett att själv få beställa svenska vapenbrickor, antagligen för att användas av brevbud, som hon sände till Sverige. I brev av den 21 juni 1595 avböjer hertigen artigt men bestämt hennes begäran, på grund av att vapenbrickor så mycket missbrukats, och lovar att istället själv sända prinsessan en eller två brickor.[26]) Greve Erik Sparre hade anhållit att få vapenbrickor för att bergsbruket ej skulle försummas. Den 25 januari 1596 svarade hertigen Sparre, att 12 brickor med en kläpp vid varje bricka skulle tillverkas av den guldsmed, som tidigare utfört sådant arbete. När dessa brickor voro färdiga, skulle 12 gruvfogdar få var sin bricka.[27]) Då gruvrörelsen vid den tiden var av mycket stor betydelse för landet, var det självfallet av vikt för konung och regering att ha god kontakt med gruvfogdarna. Och så blev fallet om fogdarnas brevbud fingo använda kungliga vapenbrickor. Drottning Gunilla, änka efter Johan III, hade bett att få vapenbrickor till sina budbärare. Den 31 januari 1597 gav hertigen henne det beskedet, att han tyvärr ej kunde stå till tjänst med några brickor, då de "ther nider i landsenden som annorstädes aflyste äre".[28]) Har verkligen beslut fattats om indragning av vapenbrickorna? Man gör sig den frågan, då ständerna vid riksmötet i Arboga 1597 bestämde, att de, som reste i "Rijkens och andre nödige saker", skulle ha med sig både vapenbrickor och pass. Det senare skulle visa, hur många hästar, som fingo rekvireras.[29]) Det hade tydligen ej blivit någon större effekt med vapenbrickor med kläppar. Anledningen till det dåliga resultatet sade ständerna vara, att ej få personer — trots förbud

[23]) Hertig Karls registratur, Riksarkivet.

[24]) Skrivelse från hertigen 22 april 1595, hertig Karls registratur, Riksarkivet.

[25]) Hertig Karls registratur, Riksarkivet.

[26]), [27]) och [28]) Skrivelser i hertig Karls registratur, Riksarkivet.

[29]) "Alla Riksdagars och Mötens Beslut" etc. av And. Anton Stiernman. Stockholm 1728.

för guldsmeder att tillverka vapenbrickor åt privatpersoner — lyckats skaffa sig dylika brickor. Men detta var, för den som ej brydde sig om kungliga förordningar, lättare efter 1595 än tidigare. Före det året måste en guldsmed ha en vapenbricka som modell, för att kunna tillverka en ny sådan. Men från 1595 fanns Nützels förut omtalade kopparstick, som torde ha spritts i ganska många exemplar, och som tydligt visade hur vapenbrickor skulle se ut.

II. 1600-talet.

Kungliga vapenbrickor under konung Gustaf II Adolfs tid.

I en kunglig kungörelse av den 27 november 1602 sades, att det var vid livsstraff förbjudet för adelsmän, ryttare, knektar, båtsmän och andra, som ej hade pass från konungen, att fritt gästa bönder eller taga hästar för resa från dem. Gästgiverier funnos och dit borde allmänheten vända sig. I en annan kunglig förordning av den 22 april 1604 föreskrevs, att läns- och fjärdingsmän skulle låta sina underlydande expediera brev både från och till konungen. Några gånger i början av 1600-talet utgåvos förordningar mot de ständiga våldgästningarna. I en del fall talas om pass för dem, vilka reste för konungens räkning. Men först i en kunglig förordning av den 3 februari 1615 är åter tal om vapenbrickor eller postvapen, som dessa brickor i regel kallades för under 1600-talet.[30]) Av denna anledning kan antagas, att vapenbrickorna ej varit i bruk under åtskilliga år. Nu bestämdes emellertid, att de som reste för konungens räkning, skulle ha både pass, som visade hur många hästar som fingo användas, och vapenbrickor. Sådana brickor fingo även de personer använda, vilka ståthållare och officerare sände med bud till konungen. Och ej nog härmed, också dem, som konungens ämbetsmän sände ut för att "beställa om Wåre och Cronones vårdande saker", hade rätt att använda vapenbrickor. Detta innebar att alla de nämnda hade rätt till fri gästning och fri transport med böndernas hästar.

[30]) Tryckt i kvartformat.

Tack vare sistnämnda kungörelse behövdes många vapenbrickor. Och ganska många tillverkades redan 1615. I räntekammarräkenskaperna finnas följande anteckningar för 1615.[31])

"Johan Pedhersons Guldsmedz Räkningh Anº 615

— — — — — — — — — — — — — — — —

Deraff Hafwer Han förarbetadt och tillbaka lefwereradt An 615. 36 Postwapner, som woro Högbte H:K:Maytz nampn och tre Cronor med drifwit arbethe på giordhe, och af förna Rijckzdalers Silfwer förferdigadhe woghe 4 m 12 loth

Ahn 139 Postwapner som han vndker een Stempell opå samma sät som förne Postwapner Uthgrafwen, giort hafwer, och löper wichten ihopräknadt 15 m 6 lodh. Lodhet 8 öre."

Johan Pedhersson var enligt uppgifter i Uppmarks förut omtalade arbete, verksam i Stockholm 1607—1618, där han bl. a. var med om tillverkningen av Karl IX:s begravningsrustning. M är lika med mark i vikt. Det gick 16 lod på en mark. De 36 vapenbrickorna vägde således något över 2 lod per styck men de 139 ej fullt 2 lod vardera. Vapenbrickorna från 1615 hade ej som brickorna under 1500-talet det större riksvapnet och vasaättens vapen ingraverade utan istället lilla riksvapnet tre kronor och Gustaf II Adolfs namn. Att 1615 års vapenbrickor saknade kläppar för angivande av antalet hästar, som fingo rekvireras, kan tagas för givet. Kläpparna voro onödiga, sedan uppgifter om antal hästar funnos i passen.

Den 6 april 1620 skrev konungen till ståthållarna, att Kungl. Maj:t skulle årligen betala 10 daler i lön och 8 daler för beklädnad av ett brevbud åt var och en av ståthållarne. Dessa brevbud fingo dock endast användas vid expediering av brev till konungen. Buden skulle ha med sig pass, som berättigade till fri förtäring hos undersåtarna, ävensom "ett stort Postwapen", så att de "från andre Enspennare kan åtskiljas." De fingo endast färdas till fots.[32]) Om det fanns små och stora vapenbrickor, tycker man, att kungens egna brevbud borde haft de stora och ståthållarnas de små. Möjligt är dock, att det vid tiden ifråga endast

[31]) I Kammararkivet.

[32]) "Samling af Instructioner för högre och lägre tjänstemän vid Landt-Regeringen i Sverige och Finnland." Stockholm 1852.

Enspännare, som betecknade en ensam budbärare, är försvenskning av det tyska ordet Einspännig.

fanns ett slags vapenbrickor, som kallades stora, i motsats till de "tecken" av silver som hertig Karl införde 1588. Men då var det de stora brickorna, som gåvo vederbörande rätt att rida. De små gällde däremot endast för gående bud.

Kunglig vapenbricka från 1835.

Här har berättats om flera av svenska konungar utfärdade förordningar, genom vilka de försökte hindra våldgästning. Men allt var förgäves. Först sedan Sverige fått ett ordnat postväsen med regelbunden befordran av brev blevo förhållandena bättre. 1624 utarbetade rikskanslern Axel Oxenstierna ett utförligt förslag om inrättande av "gongande Poster" för att därigenom minska "de tunge och olage skiusferder och gestningar." Och i den kungliga förordning av den 20 februari 1636, genom vilken grunden lades till det svenska postverket sägs, att detta verk inrättades "wåre Trogne Undersåter then gemen Allmoghe å Landet til lijsa på thes Skiutzferder". Denna verkan kom postverket även att ha. Sedan behövdes ej så många brevbud försedda med kungliga vapenbrickor sändas iväg. Sådana brickor ha dock använts vid det svenska hovet ända in på 1800-talet. En kunglig vapenbricka från 1835 ägs av Nordiska Museet men är sedan en del år tillbaka deponerad i Postmuseum, där den visas i en monter i stora salen på nedre botten.

Snart efter det svenska postverket grundats fingo de postiljoner, som transporterade post, vapenbrickor. Om dessa brickor skall berättas i Postryttaren för 1954.

"KNEKTAPOSTEN"

Av *Filip Tillman.*

"Ordres af Linköping den 9 maj 1795.
Enligt Herr Öfwersten och Riddaren Jernfelltz ordres awerteras att Commenderingen som kommer att afgå till Skåne blodt kommer att bestå af 800 man Corporalerne inberäknade, så att från hwarie Compagnie afgifves 50 man Corporalerne inbegripne, men Timmerman som är Commenderad blir utöfwer detta antal; och som Commenderingen nu förminskas så böra de 3 sämste och fulaste af de til Skåne Commenderade karlar lemnas hemma.

Carl von Shilt"

Ovanstående brev, vilket enligt anteckning på adressidan befordrats såsom fribrev till Majoren och Riddaren Välborne Herr Gyllenhöök, Träbo, tillhör i egentlig mening icke den s. k. knektaposten, då anteckning om befordringssättet saknas. En anteckning på insidan — Kinds Co. — antyder blott, att det kan ha varit detta kompani, som ansvarade för att ordern kom fram.

Alla svenska brev som befordrades med den allmänna posten före år 1819 (med Stockholm och Norrköping som undantag) saknade stämplar. Det kan därför många gånger vara vanskligt att avgöra om breven gått med allmänna posten eller kronoposten. Detta gäller speciellt fribreven. Det enda som med säkerhet kan fälla utslaget är, så vitt jag vet, att kronobreven i regel på adressidan — i undantagsfall även på baksidan — hade påskrift om innehåll, befordringssätt, event. vitesföreläggande för försumlighet samt avgångstid, ibland även föreskrift om ankomsttid. Detta gäller för alla kronobrev ända tills kronobrevbäringen och fribrevsrätten indrogos år 1873. Undantag från denna regel visar Skåne och Nerike. I Skåne använde man en sorts sigillstämplar och stiliserade kronstämplar i början på 1800-talet, för att vid tiden omkring 1840—1850 övergå till att endast anteckna "fribrev" eller "ämbetsbrev"; på en del brev finnes ingen som helst anteckning, endast innehållet utvisar att det är ett kronobrev. För Nerike

gäller undantaget samma som för Skåne från omkring 1840—50-talet. Från övre delen av Kopparbergs län finnes fri- och ämbetsbrev också från 1840—1850-talen, vilka befordrats med allmänna posten (således med poststämplar), men med anteckning om innehåll och befordran med "Kronofogdeposten".

Den s. k. "knektaposten" är väl närmast, liksom "klockareposten", benämning på den del av kronobrevbäringen som ombesörjdes av de militära resp. ecklesiastika organen för försändelser av mera intern natur. För den egentliga kronobrevbäringens betjänande inrättades särskilda tjänster — kronopostbönder — där så lät sig göra.[1] Dessa kronopostbönder tjänstgjorde i huvudsak efter samma grunder som postbönderna i den allmänna posten. Som framgår av ovanstående voro dock förhållandena mycket olika länen sinsemellan emedan enhetlig organisation saknades. Härom vittnar de många olika kungl. förordningar som finnes rörande kronobrevbäringen.

Någon motsvarande förordning borde ju rimligtvis funnits rörande den post som befordrades såsom soldatpost — "knektaposten". Beträffande klockareposten ålåg det klockaren att enligt 1686 års kyrkolag befordra post mellan kyrkliga myndigheter. Då så vitt känt är inga förordningar utfärdats för knektaposten får vi väl antaga att den betraktades såsom kronopost, fast den befordrades på ett speciellt sätt. Det brevmaterial som framkommit uppvisar även stora olikheter i befordringssättet, men ansluter sig i allmänhet till samma grunder som tillämpats för kronobrevbäringen inom respektive län.

Vad själva utseendet på soldatbreven angår, framgår detta av de här införda klichéerna, vilka samtliga äro utförda efter fotografier av brev ur en mig tillhörig samling. Bild 1 och 2 äro fjäderbrev från år 1830 resp. 1831, och bild 3 och 4 vanliga kronobrev från år 1841 resp. 1842, dock med anteckning om "Extra Soldat Post" resp. order till bestämd soldat rörande befordringen. På bild 5, fjäderbrev med "Extra Soldat Post", kan man finna närmare förklaring på huru denna post fungerade, genom anteckningen: "Dateradt den 2dra Julij[2] men afsändes till tidens winnande, på Hr Regs Chefens befallning, den 30de junij kl. 2 e. m. med Extra Soldat Post, och fortskaffas utan uppehåll. — — —

E. Eriçsson."

[1] Norrland, med sina stora avstånd, hade sina speciella problem.

[2] Årtal för avsändandet saknas, men torde ha legat mellan 1840—1850.

Detta brev har ju, förutom fjädern i lacket, tydlig karaktär av expressbrev.

Bild 6 är ett fjäderbrev med extra soldatpost 1850 från "Kongl. Westgöthadahls Regs Majors Expedition "(helt sigill) och bild 7 ett fjäderbrev från Kongl. Westmanlands Regemente, vilket synes ha befordrats medelst "stafett" av 8 soldater till bestämmelseorten. Årtalet finnes icke angivet å det senare, men torde ligga någonstans mellan 1825—1850. Bild 8 och 9 slutligen är ett kronobrev från 1859, vilket enligt "befallning" skall fortskaffas utan uppehåll av "Grenadierna no 21 och 17" vid livkompaniet av Kongl. 2:a Lifgrenadier Regementet (Östergötland). Innehållet i brevet talar för sig självt.

Bland de något 10-tal soldatpostbrev jag hittills lyckats få fram, finnes utom ovanstående även brev från Bohuslän, Småland och Uppland. Västergötland är, liksom när det gäller vanliga kronopostbrev, talrikast representerat. Det kan ju vara möjligt, att i övriga landskap (län), soldatbreven icke skilja sig till utseendet (själva omslaget på brevet) från vanliga kronopostbrev, varför innehållet i brevet får avgöra till vilken kategori det hör.

På de hittills anträffade soldatbreven finnes inga av de "kronstämplar", vilka eljest återfinnes på en del av kronopostbreven. Icke heller har jag funnit något brev med vitespåföljd för försumlighet, vilket väl varit obehövligt då vederbörande "brevbärare" stod under krigslagarna. Däremot återfinnes på såväl fjäderbrev som vanliga brev de mystiska "slingor", se bild no 1, 2, 5, 6 och 8, vilka förekommer på vanliga kronopostbrev och om vars verkliga betydelse fortfarande mycken tveksamhet råder.

Det synes råda oklarhet när avvecklingen av "knekta-posten" ägde rum. Visserligen upphörde kronobrevbäringen i och med 1873 års utgång, men 1874 hemställde riksdagen, att sedan kronobrevbäringen övertagits av statsverket, även klockareposten skulle överflyttas dit. Denna riksdagens hemställan föranledde till ingen åtgärd utan först år 1888 avskaffades klockareposten definitivt. Beträffande "knektaposten" har jag hittills icke anträffat några dokument som utvisa att den existerat efter år 1874.

Emellertid säger General-Poststyrelsen i sin årsberättelse för år 1875, att statistiken över befordrade försändelser "icke var någon fullt riktig mätare av korrespondensens storlek i Sverige". Ett icke obetydligt antal brev hade antagligen blivit sänt utan anlitande av postverket "med den inom regementena och båtsmanskompanierna anordnade brevbär-

ningen och med klockareposten". Detta tyder på att en viss obstruktion mot den nya ordningen ägt rum. Flertalet länsstyrelser hade också avstyrkt förslaget om kronobrevbäringens indragning. Möjligen kan detta ha sin orsak i att fribrevsrätten samtidigt indrogs. Utan att erlägga porto enligt gällande taxa kunde icke statens tjänstemän efter 1873 använda annan postbefordran än den som anordnades av postverket, om man undantager just knekta- och klockareposten.

General-Poststyrelsen genomförde emellertid trots motståndet den nya anordningen och nya postgångar och poststationer inrättades för att övertaga kronobrevbäringens funktioner. Således var antalet poststationer vid 1874 års ingång endast 383 stycken men vid utgången av 1876 1.686 stycken. Poststyrelsen anförde då i en skrivelse till Kongl. Majt, att den vid inrättande av nya postanordningar med anledning av kronobrevbäringens upphörande huvudsakligen tagit hänsyn till de tjänstemän, som ägt anlita kronobrevbäringen.

Av ovanstående torde framgå, att kronobrevbäringen spelat en betydande roll för kommunikationen mellan statens olika organ innan postverket blev så organiserat att det kunde övertaga denna funktion. Detta gäller även "knektaposten" och klockareposten, vilka ha många beröringspunkter gemensamt. Vad som förvånar är, att så liten uppmärksamhet hittills ägnats åt detta intressanta kapitel och att det kvarlämnade brevmaterialet är så ringa. Speciellt gäller detta knektaposten och klockareposten.

Kunna dessa rader bidraga till att uppmärksamheten riktas på dessa förhållanden så att kvarvarande material tillvaratages är ändamålet med artikeln "Knektaposten" nådd.

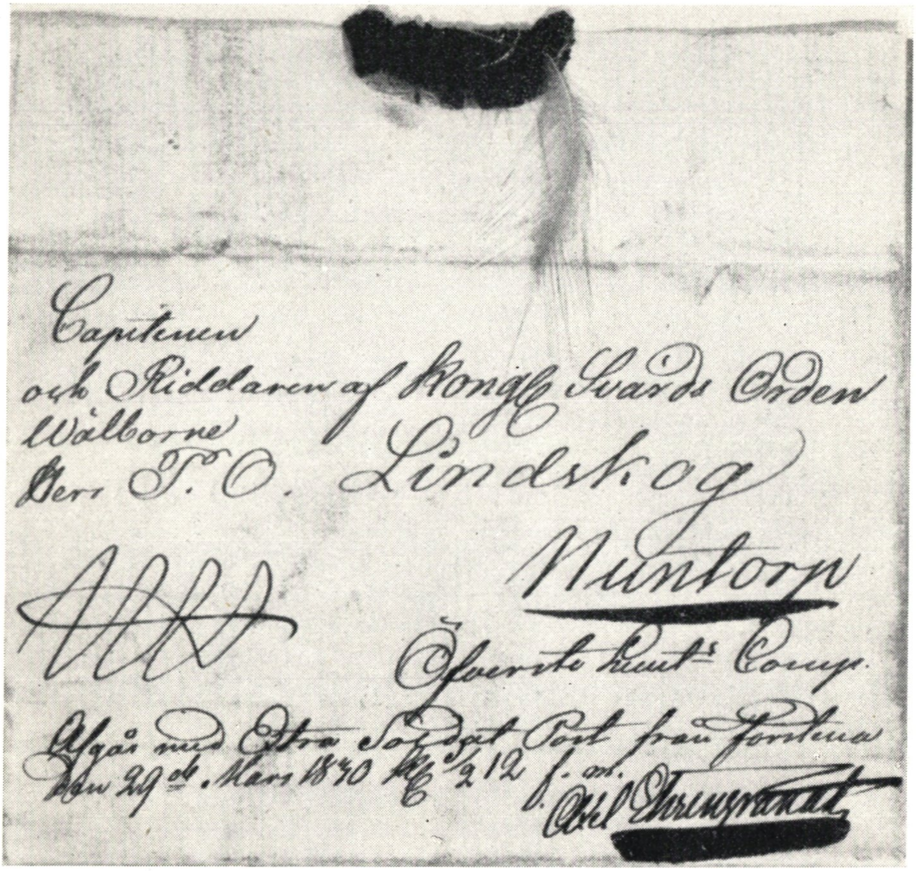
Capitenen
och Riddaren af Kongl. Svärds Orden
Wälborne
Herr T. O. Lindskog
Nuntorp
Öfverste Lieut:s Comp:
Afgår med Extra Soldat Post från Forstena
den 29de Mars 1840 kl. 2 1/2 f. m.
Axel Ehrensvärd

Bild 1.

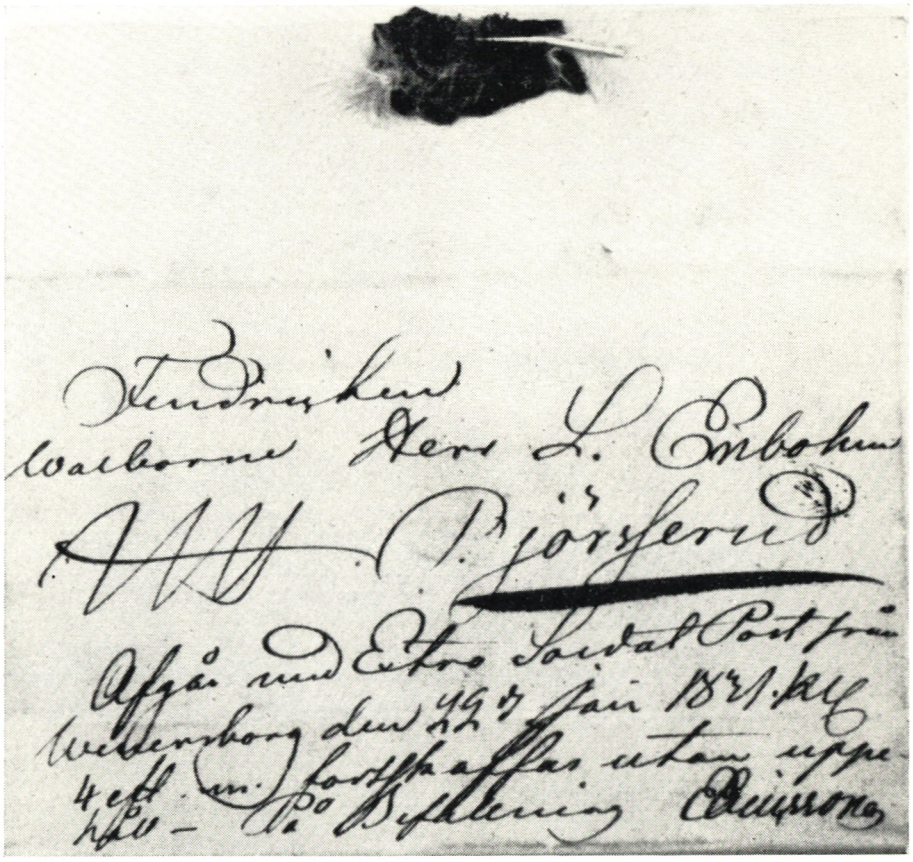

Bild 2.

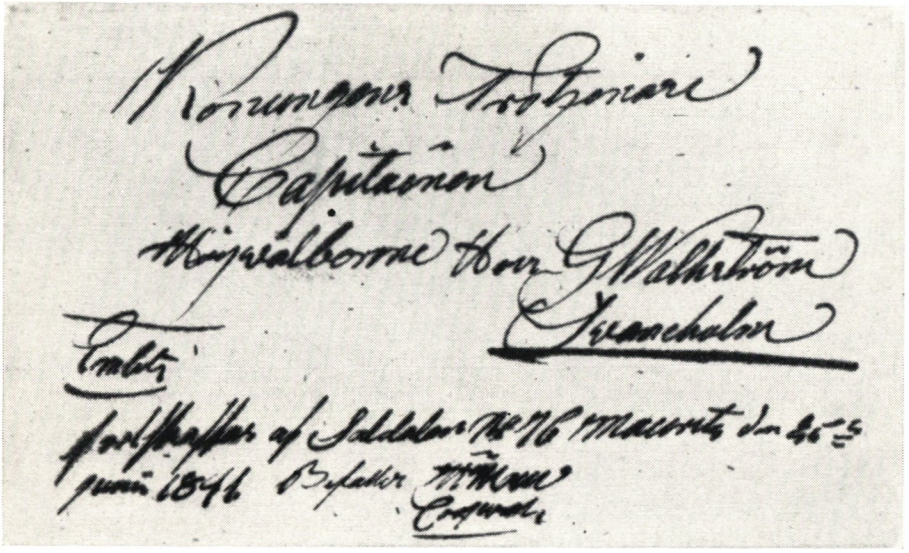

Bild 3.

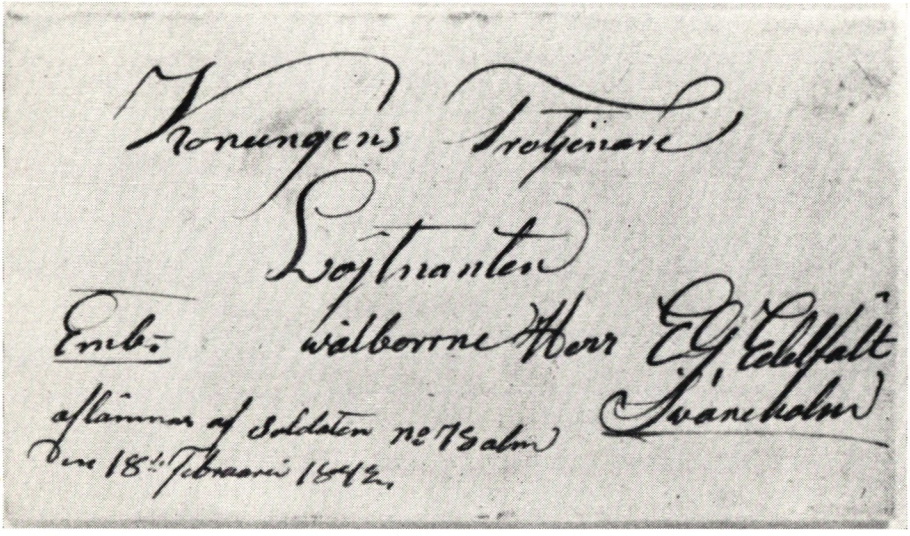

Bild 4.

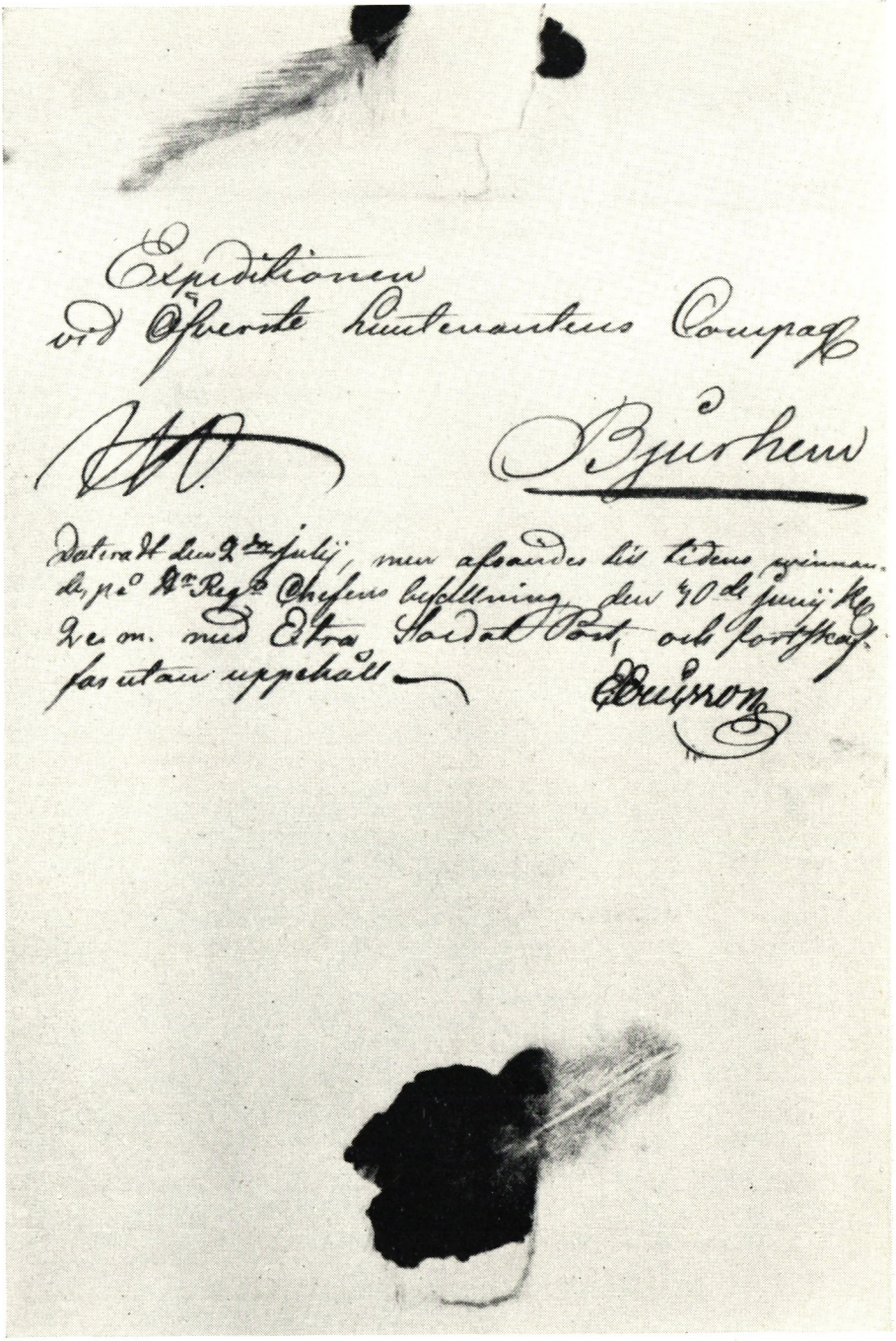

Bild 5.

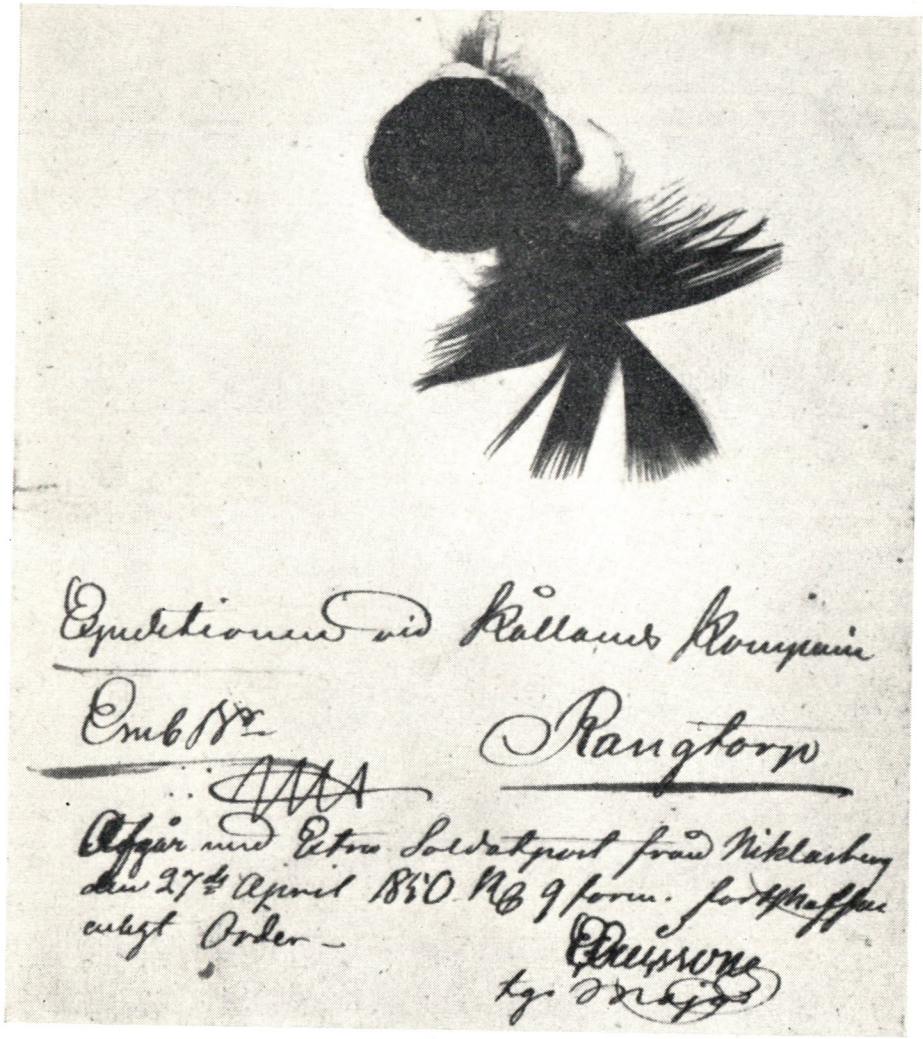

Bild 6.

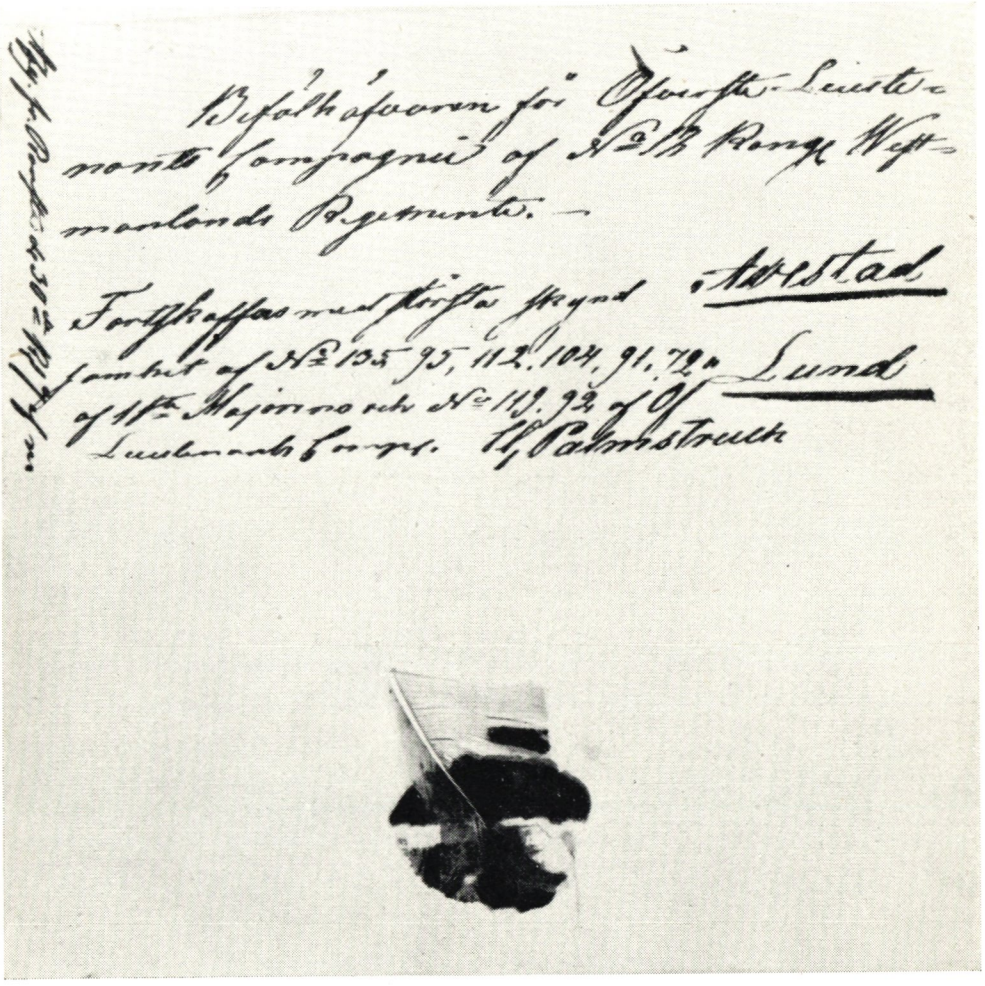

Bild 7.

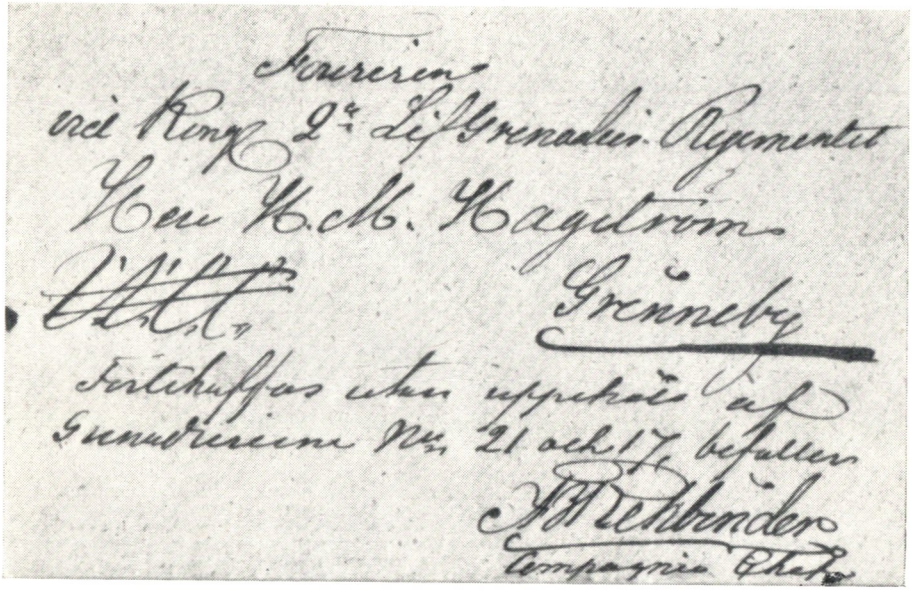

Bild 8.

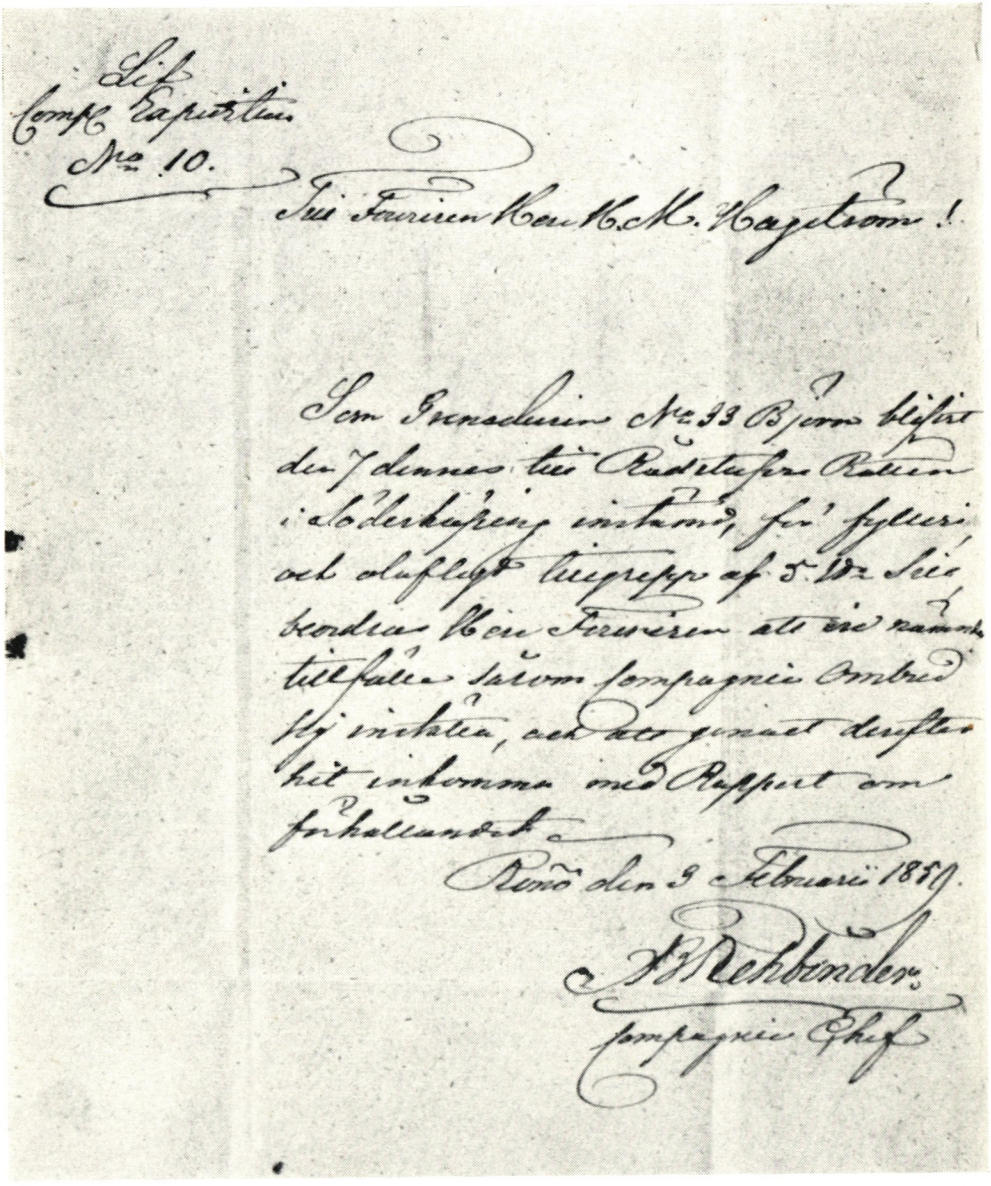

Bild 9.

Om brevstämplingsmaskiner i svenska postverket

Av *G. E. Sundman.*

Stämpling av avgående postförsändelser tjänar nu för tiden som bekant det tredubbla syftet, att utmärka avsändningsort, att ange datum för avsändandet och att makulera frankotecken. Men redan långt innan frimärkena infördes ha brevstämplar använts såväl av utländska som av vårt eget postverk. De första svenska brevstämplarna voro av två typer och användes vid postkontoret i Stockholm 1685. Den ena innehöll ett krönt "B" och åsattes betalda brev, den andra ett likaledes krönt "F", och begagnades för fribrev. Sedermera började man stämpla avsändningsortens namn på breven och från 1830 begagnades stämplar, som förutom ortnamnet även innehöllo datum. Sin tredje uppgift fick brevstämpeln således några tiotal år senare, nämligen vid frimärkenas införande den 1 juli 1855.

Ända fram mot slutet av 1800-talet skedde brevstämplingen för hand. På grund av den från denna tid inträdande kraftiga ökningen av postmängden blev det så småningom nödvändigt att på de större postanstalterna anskaffa mekaniska hjälpmedel och bl. a. söka ersätta handstämplingen med maskinstämpling. Om de första i Sverige använda brevstämplingsmaskinerna har förre intendenten vid Postmuseum Paul G. Heurgren skrivit en utförlig artikel i Nordisk Posttidskrift (nr 6/1947), till vilken intresserade hänvisas. Heurgren beskriver i sin artikel bl. a. den Lennholmska brevstämplingsmaskinen från 1889, som drevs medelst trampning och var uppfunnen av "vaktbetjenten" vid Stockholms centralpostkontor Otto Reinhold Lennholm, samt den i början av 1900-talet anskaffade norska elektriska brevstämplingsmaskinen av Krag-Hansens fabrikat.

I det följande lämnas en sammanställning av uppgifter, huvudsakligen hämtade ur generalpoststyrelsens arkivhandlingar (II byråns dossierer om brevstämplingsmaskiner åren 1912—1932), rörande de olika typer, som postverket anskaffat efter inköpen av de norska maskinerna.

År 1912, efter vilket år inga maskiner av modell Krag-Hansen synas ha inköpts, funnos i Sverige sammanlagt 9 maskiner av denna

typ, nämligen 6 st vid de olika postkontoren i Stockholm samt en vid vart och ett av postkontoren Göteborg 1, Malmö 1 och Norrköping 1. Ännu 1925 funnos 8 st av dem i bruk. De ersattes efterhand med modernare typer och nu finns en av trotjänarna kvar allenast som museiföremål. Den är renoverad på postverkets verkstad och är alltjämt i funktionsdugligt skick.

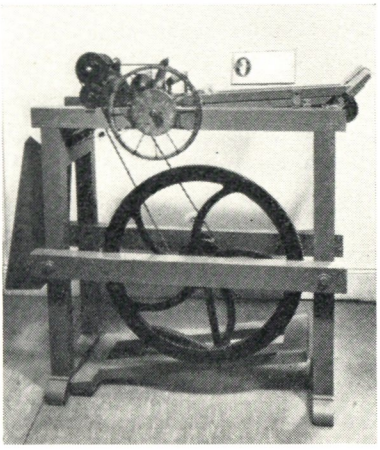

Bild 1.
O. R. Lennholms brevstämplingsmaskin. I Postmuseum.

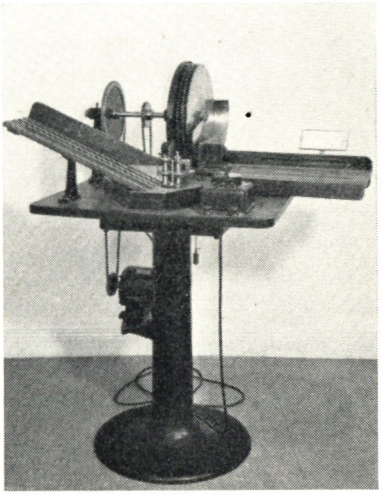

Bild 2.
Krag-Hansens maskin. I Postmuseum.

Brevstämplingsmaskiner från firman Sylbe & Pondorf, Schmölln, Sachsen-Altenburg.

Det alltjämt växande behovet av brevstämplingsmaskiner täcktes från 1913 till början av 1920-talet, då postverket igångsatte egen tillverkning, så gott som uteslutande genom anskaffning av maskiner av ovannämnda fabrikat. De första uppgifterna om denna maskin synes poststyrelsen ha fått i en reseberättelse av postexpeditören Carl Nathanael Petré i Norrköping. Denne hade även på särskild anmodan i skrivelse till styrelsen den 23 februari 1912 lämnat närmare redogörelse för Sylbe-maskinen, som den sedermera för enkelhetens skull benämnes i posthandlingarna. Om samma maskin lämnar också dåvarande postdirektören i Malmö, H. Winroth, utförliga upplysningar i en skrivelse till poststyrelsen den 8 januari 1913. Winroth hade varit i tillfälle att på huvudpostkontoret i Köpenhamn jämföra Sylbemaskinen med andra

brevstämplingsmaskiner för elektrisk drift och funnit den förra överlägsen och dessutom billigare i pris. Han föreslog, att åtminstone en maskin av det tyska fabrikatet inköptes på prov. Poststyrelsen beslöt införskaffa två exemplar, av vilka det ena tilldelades postkontoret Stockholm 1 och det andra postkontoret i Hälsingborg.

Proven utföllo tydligen till belåtenhet, ty under de närmast följande åren inköptes ytterligare ett antal Sylbe-maskiner, så att i augusti 1917 sammanlagt 21 st sådana maskiner voro i bruk vid följande postkontor: Stockholm 1 (2 st), Stockholm 2, Stockholm 5, Stockholm 16, Göteborg 1, Göteborg 2, Halmstad, Hälsingborg 1, Karlskrona 1, Kristianstad, Lund, Växjö, Eskilstuna, Linköping, Gävle, Uppsala, Västerås, Örebro, Sundsvall och Östersund.

Sista leveransen av Sylbe-maskiner skedde i början av år 1920, då postverket inköpte 5 st maskiner, för postkontoren i Falun, Jönköping, Nyköping, Kalmar samt postkontoret Stockholm 14. Dessa maskiner kunde fabriken ej leverera med motorer, utan sådana fingo anskaffas i Sverige.

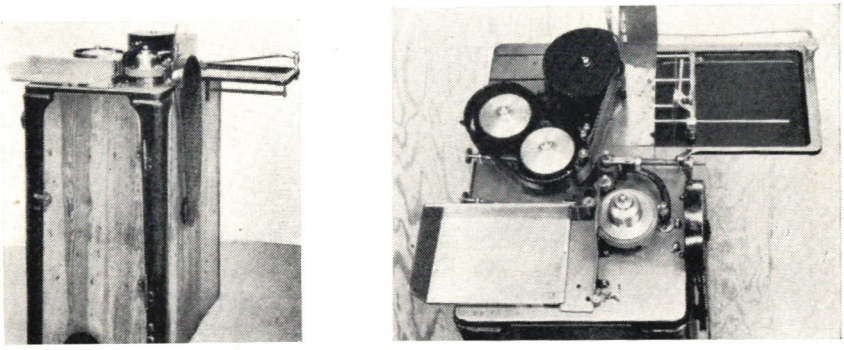

Bild 3.
Brevstämplingsmaskin från Sylbe & Pondorf, Schmölln, Sachsen-Altenburg.
I Postmuseum.

Stämpelvalsarna till Sylbe-maskinerna tillverkades och graverades av fabriken. Beställningar av maskiner, nya stämpelvalsar m. m. gick genom fabrikens representant, A. Goudsmit j:r i Köpenhamn. Denne begärde i april 1917 ett uttalande från poststyrelsen om maskinernas lämplighet och användbarhet. Med anledning härav infordrades yttrande från vederbörande postmästare, vilka i stort sett endast hade

lovord att säga. Här nedan återges valda delar av uttalandet från postmästaren G. A. H. Wiesner, Stockholm 1, som ju hade erfarenhet även av maskiner av annan typ: "Särskilt framhålles följande fördelar hos maskinerna: de äro lätta att mata och resa breven jämnt och bra, äro lätt ställbara för tunnare och tjockare försändelser, svärtanordningen fungerar bra, stämpelvalsarna kunna snabbt insättas och uttagas ur maskinerna, genom en enkel anordning kan snabbt förändring ske från s. k. djupstämpling till s. k. grundstämpling, maskinerna kunna stämpla såväl tunnare som tjockare brev även om dessa ligga om varandra, de kunna stämpla jämväl trycksaker intill ½ cm tjocklek samt kunna genom ett enkelt handgrepp förändras från hel- till halvstämpling, den senare särskilt fördelaktig beträffande brevkort". Av detta vitsord att döma skulle Sylbe-modellen vara en idealmaskin och faktum är också, att den uppfyllde mycket högt ställda anspråk. Det fanns dock vissa anmärkningar, bl. a. den, att när stämplingen påbörjades, de första försändelserna blevo nedsvärtade på baksidan. Vidare klagade en del postmästare på att maskinen åstadkom ett störande buller.

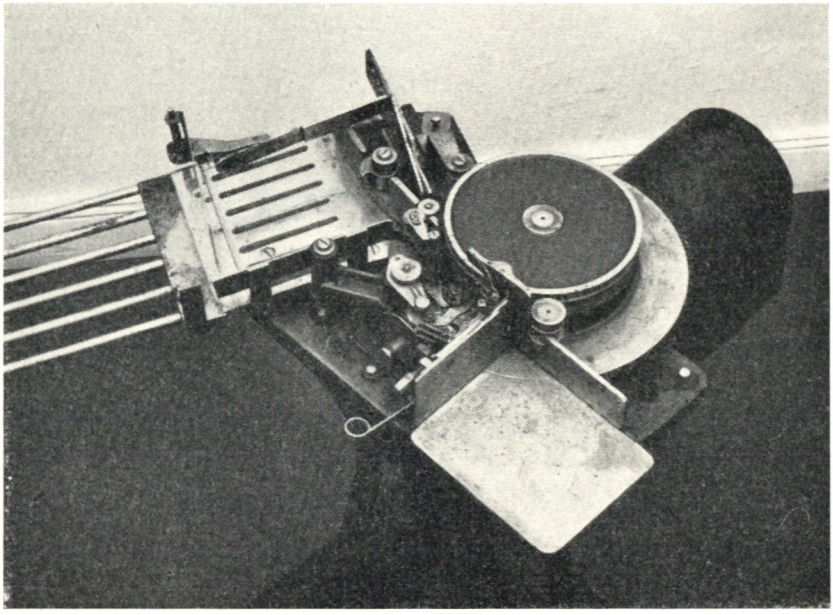

Bild. 4.
Brevstämplingsmaskin från The B. F. Cummins Co., Chicago, U. S. A.
I Postmuseum.

Maskinens kapacitet enligt prospekt från 1912 utgjorde: blandade försändelser (försändelser av olika tjocklek och storlek) 600—800 per minut vid helstämpling. Om försändelserna voro av samma format kunde maskinen prestera betydligt mer. Vid halvstämpling av brevkort av samma storlek kunde maskinen avverka 1 500 försändelser per minut. Denna prestationsförmåga torde knappast överträffas av de nutida maskinerna. Enstaka exemplar av Sylbe-maskinerna voro i bruk under 1953.

Brevstämplingsmaskin från
The B. F. Cummins Co., Chicago, Ill., U. S. A.

Något år efter inköpet av de första Sylbe-maskinerna beställde Generalpoststyrelsen i december 1914 en elektrisk brevstämplingsmaskin (typ nr 7) från ovannämnda firma. Den tilldelades postkontoret Stockholm 1 (avgående avd.), där den började användas den 26 april 1915. Maskinen visade sig emellertid vara ganska svår att manövrera. Postmästare Wiesner har i ett yttrande till poststyrelsen den 15 maj 1915 lämnat utförliga upplysningar om maskinens sätt att arbeta m. m. Enligt hans utsago lämnade maskinen tydliga avtryck men lämpade sig bäst för stämpling av brevkort och brevförsändelser av avlångt, mindre format. Maskinen lämnade i vissa fall även ifrån sig ett relativt stort antal försändelser ostämplade, varjämte brev av tjockare format ofta söndertrasades i ena kanten. Detta yttrande återgav Generalpoststyrelsen på förfrågan från leverantören om svenska postverket var tillfreds med maskinen.

Firman svarade omgående och förklarade, att de påtalade olägenheterna måtte bero på att den som skötte maskinen ej var fullt förtrogen med densamma och lämnade detaljerade anvisningar, huru missöden skulle kunna undvikas i fortsättningen. Det visade sig också, att maskinen fungerade bättre sedan man följt dessa föreskrifter, men helt belåten var man ändå icke. Kapaciteten utgjorde ca 600 försändelser per minut under förutsättning att försändelsernas storlek ej översteg 16 cm i längd. Voro de längre, sjönk prestationsförmågan till 400—450 st per minut.

Maskinen finns nu i Postmuseum. Stämpelvalsen sitter kvar och visar datum för den 10 april 1916, varför man skulle kunna våga en gissning, att den varit i användning blott t. o. m. denna dag.

Brevstämplingsmaskiner tillverkade på postverkets mekaniska verkstad.

Det var givetvis ur många synpunkter olämpligt att leverantörerna av brevstämplingsmaskiner befunno sig på utrikes ort. Det medförde en tidsödande skriftväxling ang. reservdelar, nya stämpelvalsar, felaktigheter i maskinerna m. m. Vidare voro maskinerna dyrbara i inköp och mot slutet av första världskriget och åren närmast efter rådde ju

E. V. Nyberg.

P. A. Järve.

Bild 5.

dessutom betydande importsvårigheter. Det är därför helt naturligt, att tanken på en inhemsk tillverkning tidigt uppstod, i synnerhet som postverket 1914 inrättat en egen mekanisk verkstad, där uppfinnaren Ernst Vilhelm Nyberg var verkmästare. Men det var inte endast Nyberg som sysslade med experiment med brevstämplingsmaskin utan även en annan person i postverkets tjänst, nämligen dåvarande postexpeditören, numera postmästaren i Kinna, Paul Andreas Järve.

Nyberg blev först färdig med sin provmaskin. Den 21 januari 1919 meddelade han till poststyrelsen, att han hade en provmaskin under arbete, som beräknades bli färdig under mars månad samma år. Troligen har denna maskin provats vid postkontoret Stockholm 1, ty i en remisspåskrift till verkstaden den 10 maj 1920 frågar poststyrelsens förråds-

intendent, när de fem under tillverkning varande stämpelmaskiner för elektrisk drift, av den modell, som levererats till postkontoret Stockholm 1 avg, beräknades bli färdiga. De torde ha blivit leveransklara vid slutet av året. Enligt en förteckning, uppgjord i oktober 1922, funnos sammanlagt fem maskiner av Nybergs första modell, nämligen en vid vart och ett av postkontoren Stockholm 3, Stockholm 7, Stockholm 15, Malmö 1 och postkontoret i Karlstad. Stämpelvalsarna till dessa maskiner tillverkades av en firma Th. Gleichmann i Berlin.

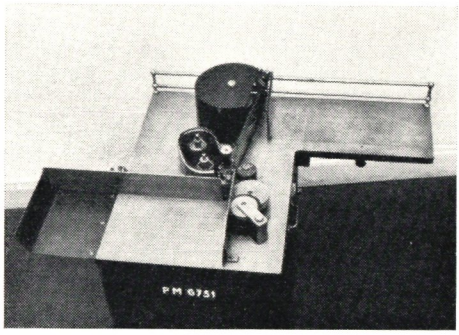

Bild 6. Typ Nyberg M/ä. I Postmuseum.

Under 1920-talet tillverkades Nybergsmaskinen i serier, i regel om 10 åt gången. Under senare år ha större antal förekommit, 25 à 30 st per serie. Här nedan lämnas en sammanställning över tillverkningen under åren 1922—1928.

Beslut om tillverkning, år	Leverans år	Antal st	Tilldelade nedan angivna postkontor
Dec. 1922	1925	10	Stockholm 4, Stockholm 6, Göteborg 1, Göteborg 7, Hälsingborg 1, Malmö 4, Norrköping 1, Landskrona, Växjö, Borås.
Dec. 1925	1927	10	Malmö 1, Malmö 2, Halmstad, Lund, Trelleborg, Uddevalla, Stockholm 8, Stockholm 16, Södertälje, Luleå.
Aug. 1927	1928	10	Karlshamn, Kristianstad, Katrineholm, Motala, Västervik, Norrtälje, Sala, Örnsköldsvik, Stockholm 11. En maskin behölls i förråd.

De första maskinerna voro behäftade med en del ofullkomligheter, som emellertid undan för undan avhjälptes. Mot slutet av 20-talet hade Nyberg kommit fram till den typ, som — med en del smärre ändringar — alltjämt tillverkas och är den mest använda. Den kallas M/30 efter det år, då Generalpoststyrelsen beslöt tillverka de första 10 maskinerna av denna modell. Den tillverkas numera för två olika

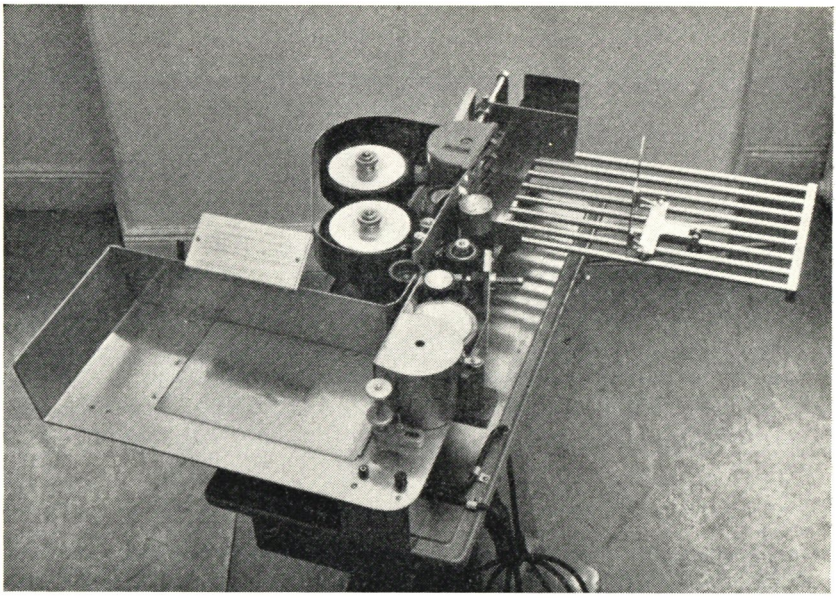

Bild 7.
Typ Nyberg M/30. I Postmuseum.

hastigheter. Maskinen med den högre hastigheten stämplar ca 1 200 försändelser per minut, medan den andra kan avverka 700 à 800 i minuten.

Vid slutet av år 1953 funnos vid olika postanstalter sammanlagt 152 maskiner av Nybergs konstruktion. Av dessa utgjordes 122 av M/30.

Järves maskin var av en helt annan konstruktion än Nybergs. Den väsentligaste olikheten bestod däri, att datumvalsens axel i Järves maskin var horisontell i stället för vertikal. Breven matades in liggande med baksidan uppåt. De placerades därvid på en höj- och sänkbar platta omedelbart framför matarvalsen. Genom trycket mot plattan sattes den elektriska motorn igång. Upphörde trycket, stannade den automatiskt.

I detta sammanhang kan nämnas, att horisontell stämpelvals också förekom i den Lennholmska maskinen, men den användes dock endast för stämpling av ankommande post, således ej för makulering av frimärken.

Järves maskin var enkel till konstruktionen och billig i tillverkning.

En av de två första maskinerna provades i Luleå och den befinner sig nu i Postmuseum, som också har en av de senare (från år 1928) på postverkets verkstad tillverkade maskinerna av denna typ.

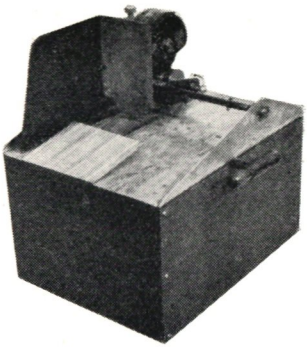

Bild 8.
Typ Järve, provmaskin.
I Postmuseum.

Den 30 december 1922 beslöt Generalpoststyrelsen, att på postverkets verkstad skulle tillverkas 10 st av Järves maskin. Tillverkningen uppsköts emellertid av olika anledningar, så att de blevo leveransklara först på hösten 1927. Ytterligare 10 maskiner tillverkades, vilka blevo färdiga 1928—1929. Därefter har någon tillverkning av Järvemaskinen ej ägt rum.

Maskinens kapacitet torde ha kunnat mäta sig med andra typers. Den var dock behäftad med vissa olägenheter, bl. a. hände det rätt ofta, att försändelserna svärtades på baksidan. Dessutom bullrade maskinen ganska kraftigt, beroende bl. a. på systemet för nedväxlingen av motorns hastighet. Följande postkontor ha tilldelats Järve-maskiner: Malmö 3, Malmö 6, Malmö 7, Ystad, Göteborg 3, Göteborg 4, Göteborg 7, Arvika, Hjo, Lidköping, Lilla Edet, Mariestad, Vänersborg, Stockholm 12, Stockholm 14, Äppelviken, Bollnäs, Söderhamn, Boden och Skellefteå.

Vid slutet av år 1953 funnos i bruk 2 st maskiner av Järves konstruktion.

De på postverkets verkstad tillverkade maskinerna ha varit avsedda att täcka det svenska postverkets behov av brevstämplingsmaskiner. Dock levererades en maskin av Nybergs konstruktion år 1925 till Turkiet för postkontoret i Istanbul. Den fungerade tydligen till belåtenhet, ty några år senare begärde den turkiska postförvaltningen en offert på ytterligare tre maskiner för postkontoren i Smyrna, Adana och Angora. Någon beställning hördes emellertid ej av, troligtvis därför att priset stigit ganska betydligt. Däremot levererades 1926 och 1930 reservdelar till maskinen i Istanbul.

Även Järves maskin har tilldragit sig intresse i utlandet. I januari 1926 gjorde nämligen ryska postförvaltningen en förfrågan angående denna maskin. Ej heller i detta fall kom dock någon leverans till stånd.

Det är känt, att ytterligare en svensk, en studerande vid Chalmers i Göteborg, K. G. Eriksson, sysslat med experiment med brevstämplings-

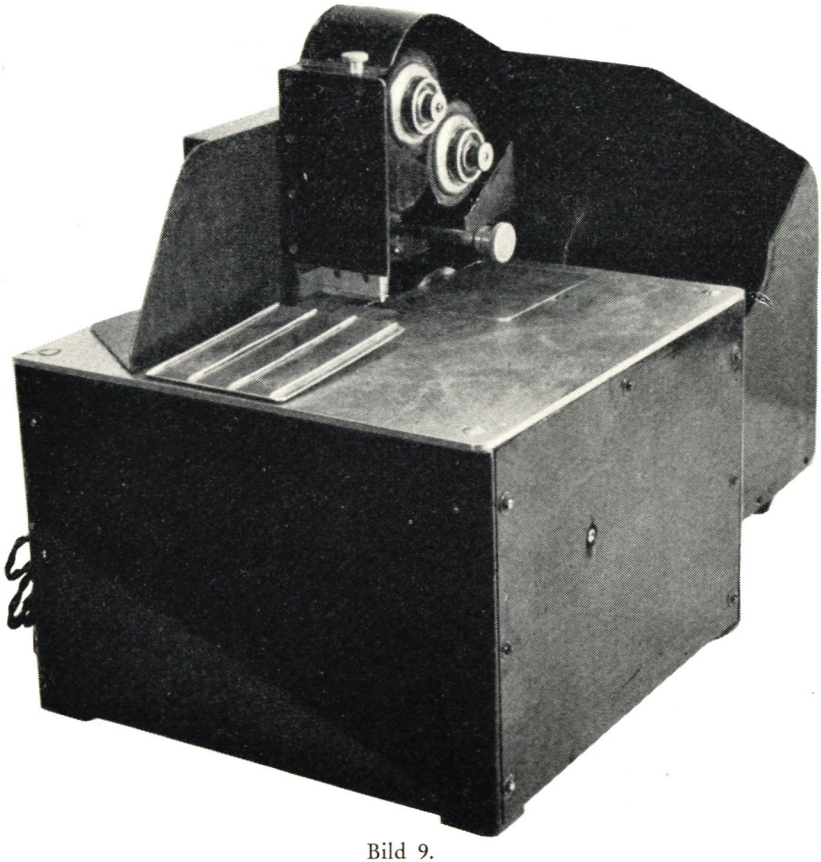

Bild 9.
Typ Järve från 1928. I Postmuseum.

maskin, som dock aldrig kom till fabriksmässigt utförande. Poststyrelsen ansåg Erikssons förslag "varken i princip eller i utföringsform" erbjuda någon förbättring framför redan kända typer.

Graveringen av stämpelvalsarna till de svenska maskinerna verkställdes under åren 1923—1928 på Aug. Högels gravyrateljé i Stockholm, som då innehades av den sedan som frimärksgravör mera kände Sven Ewert. Denne anställdes sedan i postverkets tjänst och biträdde till en början med graveringen av stämplar, tills hans tid uteslutande togs i anspråk för mera krävande uppgifter. Nu graveras dessa stämpelvalsar på postverkets verkstad. Valsarna innehålla i regel tre "stämpelhuvuden", ehuru det finns maskiner, bl. a. en på postkontoret Stockholm 1, som endast ha två. De amerikanska maskinerna (varom mera här nedan) ha vanligtvis ett stämpelhuvud.

En tid på 1920-talet fanns i stämpelvalsarna på vissa maskiner i de större städerna reklam- och annan text, såsom "Skriv tydlig adress, gata och husnummer", "Välj svensk vara" o. dyl. Det visade sig emellertid, att dessa texter ibland råkade komma mitt över adresspåskrifterna, vilket ju särskilt i det förra fallet var rätt fatalt (bild 10). Vidare ondgjorde sig vissa representanter för utländska firmor över att deras

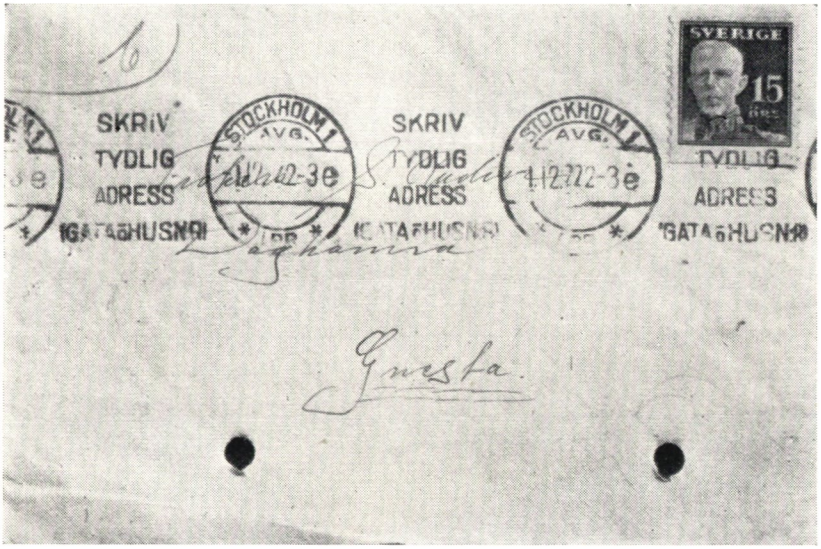

Bild 10.
Brev med datumstämpel och särskild text.

post till uppdragsgivarna i utlandet påstämplades med den senare texten, vilket i en del fall haft till följd, att breven kommo tillbaka oöppnade. På grund av de många klagomålen beslöt Generalpoststyrelsen den 23 juni 1931, att samtliga stämpelvalsar med särskild text skulle tagas ur bruk, och sedan dess har styrelsen — vis av skadan — obönhörligt avslagit framställningar om upplysnings- eller reklamtext i stämpelvalsarna.

Vissa utländska postverk begagna emellertid alltjämt möjligheten att sprida upplysning och propaganda genom avtryck i brevstämplingsmaskiner (bild 11).

Men man klagade här i landet även över att adresser och annan skrift, särskilt på brevkort, gjordes otydliga genom maskinstämplingen även på annat sätt än med reklamstämplarna. Ofta påtalades också att

försändelserna blevo nedsvärtade på baksidan. Ibland skadades både omslaget och innehållet när försändelsen passerade mellan stämpelvalsen och motvalsen (se skisserna sid. 69). Poststyrelsen försökte också på allt sätt undanröja anledningarna till klagomålen. Noggranna instruktioner om maskinernas skötsel utfärdades. Första upplagan av "Föreskrifter för handhavandet av postverkets brevstämplingsmaskiner" utkom 1928. Fjärde upplagan av denna publikation, som innehåller många upplysningar för den, som vill närmare studera maski-

Bild 11.
Klipp från utländska brev med stämpelavtryck och särskild text.

nerna ur teknisk synpunkt, utkom 1950. Under 1931 tillsatte Generalpoststyrelsen en särskild "inspektör", som skulle inspektera maskinerna i Stockholm och därvid tillhandagå vederbörande maskinskötare med råd och anvisningar rörande maskinernas rätta skötsel. Naturligtvis undersöktes också möjligheterna att åstadkomma förbättring genom att skaffa fram mera fulländade maskiner.

Brevstämplingsmaskiner från Heinrich H. Klüssendorf, Berlin, och International Postal Supply Co., New York, Brooklyn, U. S. A.

Ett resultat av de sistnämnda strävandena var Nybergs maskin M/30. Innan denna maskin var färdig, gjorde poststyrelsen i mars 1930 en förfrågan till tyska rikspostministeriet angående de i tyska postverket använda brevstämplingsmaskinerna av olika typer. Denna skriftväxling föranledde bl. a. att styrelsen redan den 8 april samma år beslöt upphandla 5 st brevstämplingsmaskiner från firman Heinrich H. Klüssendorf, Berlin N. 65. Fyra av dessa maskiner tilldelades under året postkontoren Stockholm 1, Stockholm 6, Stockholm 19 och postkontoret i Nässjö. Ytterligare två maskiner av Klüssendorfs fabrikat ha inköpts under år 1950 för Generalpoststyrelsens bankavdelnings räkning.

Sistnämnda år inköptes även två brevstämplingsmaskiner från den amerikanska firman International Postal Supply Co. of New York

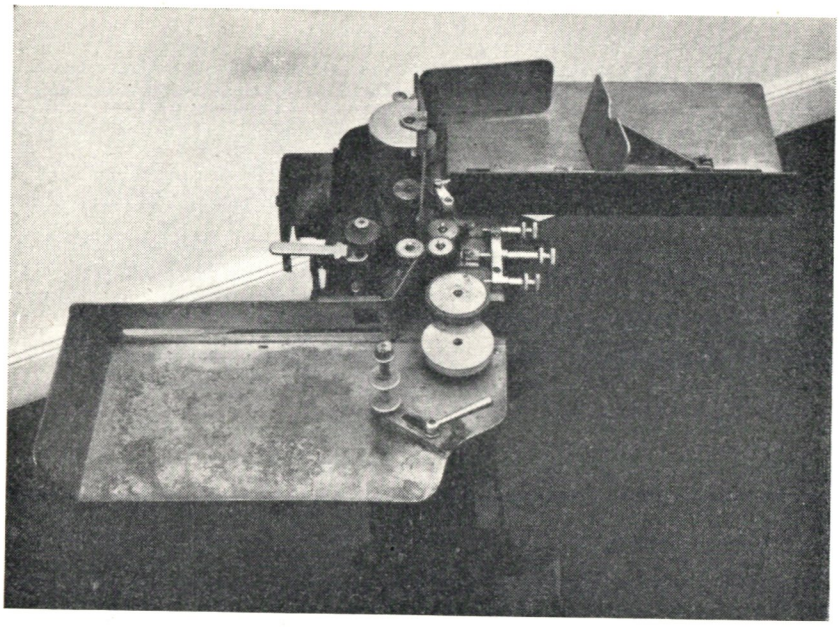

Bild 12.
Brevstämplingsmaskin från Heinrich H. Klüssendorf, Berlin. I Postmuseum.

och tre år senare ytterligare sex maskiner av samma fabrikat, samtliga för bankavdelningens räkning.

Under år 1953 har vid ett antal postanstalter prövats en handdriven brevstämplingsmaskin (modell "H. D. 2"), som tillverkats av nyssnämnda amerikanska firma. Efter verkställda prov har det visat sig, att maskinerna lämna tydliga stämpelavtryck (bild 13). Frimärkena makuleras på amerikanskt vis med våglinjerna i stämpelvalsen. Kapaciteten är ungefär 200 à 300 brev i minuten. Maskinen är i likhet med övriga amerikanska och vissa av de tyska av märket "Klüssendorf" inrättad för s. k. enstämpling, dvs. stämpelvalsen gör ett "slag" för varje försändelse som passerar. I övriga här ovan nämnda maskiner har stämpelvalsen en konstant hastighet.

De olika maskintypernas utseenden har framgått av bilderna. Det kanske ändå kan vara av visst intresse att göra en jämförelse mellan antalet valsar och deras arrangering i de skilda typerna. Här nedan återges därför schematiska bilder häröver från de huvudtyper, som behandlats i det föregående. Valsarna få tänkas vara sedda uppifrån utom beträffande maskinen av typ Järve, där de skola ses från sidan.

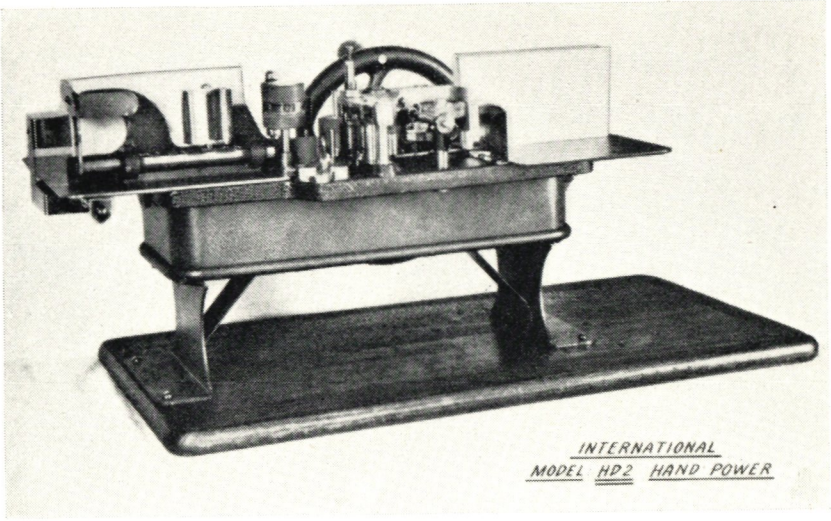

Bild 13.
Handdriven brevstämplingsmaskin från International Postal Supply Co. of New York.

Brevstämplingsmaskinen har nu blivit ett oumbärligt hjälpmedel vid de större postanstalterna. Alltjämt förekomma väl klagomål mot avstämplingen av försändelser, men dessa avse i regel handstämplingen. De moderna brevstämplingsmaskinerna torde i det närmaste ha nått fulländningen, och det är glädjande att kunna konstatera, att maskinerna av postverkets egen tillverkning väl kunna mäta sig med motsvarande typer av utländskt fabrikat.

Schematiska bilder över valsarnas placering i olika brevstämplingsmaskiner.

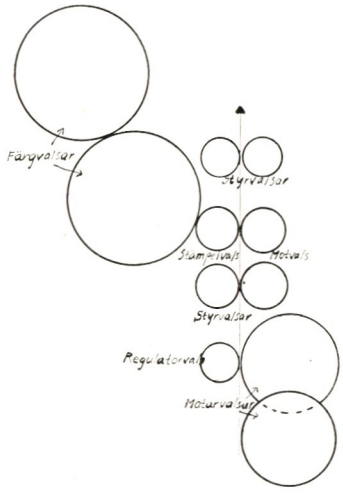

TYP NYBERG M/30.

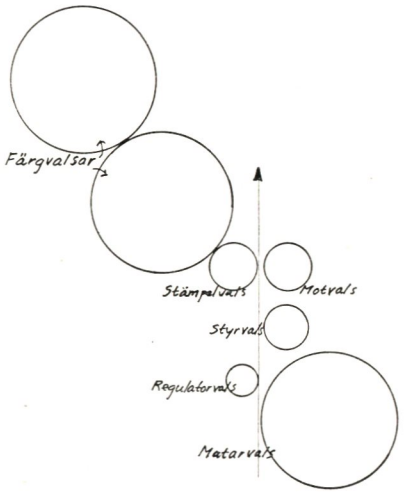

SYLBE & PONDORF

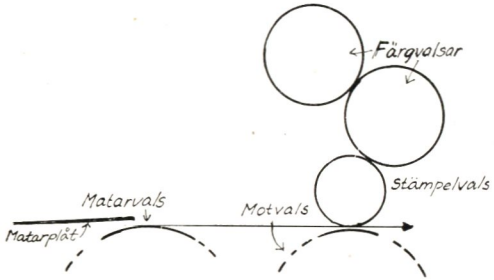

Valsarna sedda från sidan.

TYP JÄRVE

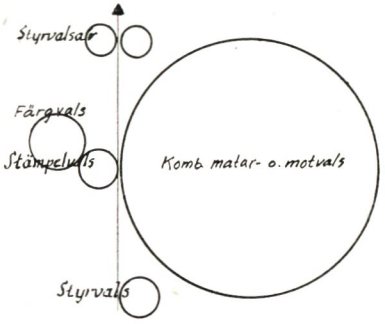

CUMMINS No. 7.

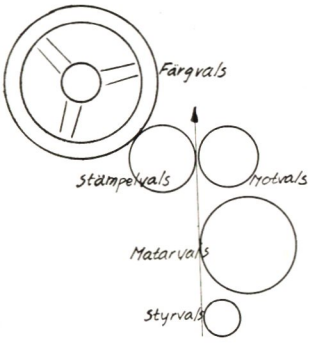

KRAG-HANSEN

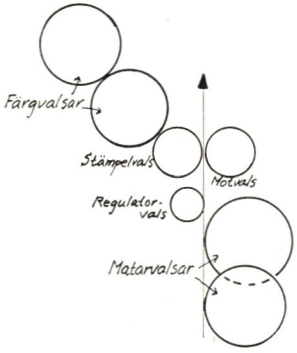

TYP NYBERG M/a

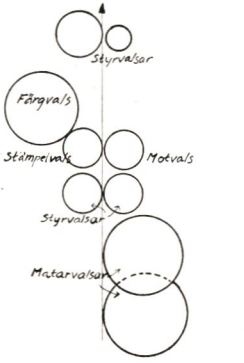

KLÜSSENDORF, STANDARD

Symboler på Japans frimärken

Föredrag vid Föreningen Postmusei Vänners årsmöte den 23 mars 1954.
av *Nils Strandell.*

Japan är ett för frimärksstudier synnerligen givande fält. Bilderna på dess frankotecken ha alltid haft en starkt orientalisk doft över sig, men svårigheterna att tolka de japanska inskriptionerna äro för gemene man stora. Det är måhända detta, som bidragit till att intresset för dessa egenartade filatelistiska produkter i de skandinaviska länderna icke varit så framträdande som på många andra håll.

Alla de äldsta frimärksemissionerna äro framställda i gravyrförfarande. Kopparplåtarna hade en sådan storlek, att de rymde 40 frimärksenheter, vilka graverades på dem för hand, märke för märke, varvid gravören som enda hjälpmedel hade högst schematiska kalkeringar, vilka överförts till kopparplåten. Till följd av ett så primitivt förfarande kan man lätt inse uppkomsten av typvariationer. — Tandningarna variera utomordentligt, det har funnits bortåt ett 30-tal olika som använts. — Det finnes också ett stort antal olika papperssorter, som begagnats, en del framställda av ris. — Slutligen må framhållas, att färgnyanserna erbjuda stora möjligheter till studier.

I ett angränsande rum finnas utställda delar av min samling av de äldre japanska emissionerna, försedda med engelsk text, obegagnat och begagnat vid sidan av varandra. Det finns intet land i den filatelistiska världen, som blivit så uppmärksammat av förfalskarna som Japan. Jag visar här därför ett antal albumblad innehållande sådana falsifikat, försedda med belysande texter.

I kväll var det emellertid icke avsikten att vi skulle sysselsätta oss med de speciella problem, som ligga frimärkssamlaren om hjärtat, utan fastmera att granska en del japanska frimärksbilder ur sådana synpunkter, vilka kunna vara av intresse ur rent k u l t u r e l l s y n v i n k e l. Härför är det emellertid erforderligt att, historiskt sett, placera oss in i den hithörande miljön.

Mycket av det som framställts på japanska frimärken visar sig vid närmare betraktande bestå av långods. På samma sätt som romarväldet med sig införlivade Hellas' höga kultur i alla dess variationer, har Japan från Kina övertagit snart sagt alla yttringar av detta urgamla rikes rikt facetterade livsföring. Till och med själva namnet är ett lån. Kineserna talade om "Jih—pên—kuo", vilket ordagrant betyder "landet därifrån solen kommer". Samtidigt med att skriften infördes från Kina, omkring 670 e. K., antogo japanerna detta kinesiska namn, ehuru deras uttal av den kinesiska beteckningen blev "Ni—hon—koku", d.v.s. med överhoppandet av den sista stavelsen "Ni—hon", det nuvarande inhemska namnet "Nippon".

Det anses, att den japanska historien börjar år 660 f. K. Då kom Jimmu Tenno (d.v.s. Jimmu kejsaren) från sydväst och slog sig ned på den plats, där det nuvarande Kioto är beläget. Detta kunde icke ske, utan att de tidigare inbyggarna kuvades, aino-folket, som drog nordvart. Jimmu blev den ryktbare grundaren av Mikadons dynasti. Denna har nu en ålder av 2,500 år. Den har oavbrutet regerat under denna fantastiskt långa tidrymd, och den nuvarande härskaren, Hirohito, är den 125:te kejsaren i ordningen.

Jimmu införde i det erövrade landet ett strängt feodalsystem. D a i m y o s (baronerna) voro länsherrar motsvarande dem i Europa under medeltiden, under det att deras krigsbesoldade kommo att utgöra den välbekanta s a m u r a i-klassen, alltså en motsvarighet till det europeiska ridderskapet. På 300-talet e. K. begynte kinesisk civilisation att göra sig märkbar, och omkr. 550 kommo via Korea buddhistiska missionärer, som förmedlade kännedom om kinesisk vetenskap och konst. Ett sekel senare hade landet förvandlats från feodalt till monarkiskt efter kinesiska linjer. Detta hade till följd, att kejsarna så småningom drogo sig tillbaka från de aktiva statsaffärerena, vilka överlämnades åt underordnade. Mikadon blev mera ett namn än en verklighet. Utvecklingen gick emellertid i annan riktning. Feodalismen blomstrade åter upp, och skarpa strider pågingo mellan de om makt konkurrerande, mest inflytelserika släkterna. En viss Yoritomo blev slutligen den förnämste och erhöll år 1192 av mikadon titeln s h o g u n ("generalissimus"). Mikadon stannade kvar i sin isolering i Kioto, under det att shogunen slog sig ned i närheten av Yokohama. I sin egenskap av både högste befälhavare och premiärminister blev han till synes rikets härs-

kare. De facto var dock förhållandet detta: även om mikadon icke hade några styrkor till förfogande, förblev han dock teoretiskt sett i alla fall överhuvudet. Han hade endast delat med sig av sin makt till shogunen, vilken existerade i kraft av kejsarens nåde.

Shogunatet knakade i fogarna i mitten av 1850-talet, då ett fördrag ingicks mellan U.S.A. och Japan, vilket öppnade landet för mellanfolklig samfärdsel. Ett inbördeskrig mellan shogunatet och kejsarmakten slutade med, att shogunatet avskaffades och att all makt återställdes till mikadon. 1868 kallas för "restaurationens år". Det firades bl. a. med införandet av en särskild beteckning för härskarens regeringstid (era). Mutsuhito — en begåvad och viljekraftig herre — fick sin era betecknad med "Meiji", det är uttytt "upplyst regeringssätt". Årtalen under hans regeringstid angivas alltså i "meiji", under det att månader och dagar betecknas efter den vanliga kalendern. År 1905 t. ex. heter alltså på japanska "Meiji 38".

Postväsendet

infördes i Japan först år 1871. Hur snabb utvecklingen blev, kan belysas med några siffror. I början av år 1871 fanns det på öriket blott 180 postanstalter. Vid slutet av 1872 hade antalet växt till 1,160 och i slutet av 1874 till 3,245.

En postförordning av den 2 juni 1870 tillkännagav emitteringen av frimärken, men sådana kommo icke ut förrän den 1 mars 1871. I en ytterligare förordning av sistnämnda datum funnos åtskilliga anvisningar för allmänheten. Bl. a. var där föreskrivet, att man skulle begagna mycket liten skrift och särskilt tunt papper. Anmärkningsvärt stränga voro i mars 1873 utfärdade straffbestämmelser för förfalskning av frimärken till förfång för postverket. De lydde på livstids fängelse, men mildrades snart. I varje fall synas de icke ha haft någon nämnvärd inverkan på efteraparnas mentalitet. Så oerhört mycket frimärksförfalskningar, som Japan består sig med, finns icke på något annat filatelistiskt område.

Drakmotivet.

De första japanska frimärkena äro kvadratiska och ha kinesiska skrifttecken i mitten, infattade av två stående drakar, mycket stiliserade, med korsade stjärtar nedtill. Detta var i själva verket icke någon originalteckning för frimärken, utan endast en ombildning av "mynt-

kort" (pappersmynt) som utkommit år 1869. Under tidigare sekler hade varje större daymio utgivit pappersmynt, som dock voro giltiga endast i hans eget område (han). När Mikadon återställts till makten, följde han exemplet och utgav pappersmynt i olika valörer. Myntkorten voro avlånga — alldeles som våra sedlar — men av olika storlek för olika valörer. Två tredjedelar av utrymmet utvisade valören i rikt sirad inramning, men det återstående sedelpartiet utgjordes av en bild, som motsvarar de kvadratiska märkenas.

Emiss. 1871
Otandat

Emiss. 1872
Tandat

Draken är en från Kina lånad symbol. Kineserna indelade djurriket i fem stammar. Främst i den första stammen ("de nakna djuren") stod människan. De fyra övriga stammarnas förnämsta representanter utgjordes mestadels av fabeldjur: enhörningen (för de hårbeklädda djuren), fågeln fenix (för fjäderdjuren), draken (för de fjälliga djuren) samt sköldpaddan (för skaldjuren).

Hedersplatsen intages av draken. Den inbjuder till begrundande av allt som är fruktansvärt, vördnadsbjudande och mäktigt. Dess övernaturliga ursprung har fördenskull associerat draken med den jordiska härskaren, som hos kineserna kallades "himlens son", emedan han hade himlen till fader, under det att jorden var hans moder. På de första japanska frimärkena finna vi sålunda från Kina lånade drakar. De hade en myntbeteckning kallad "mons".

Redan efter något år infördes en ny myntfot "yen", som indelades i 100 sen (1 sen lika med 10 rin). 50 mons blev detsamma som $^1/_2$ sen. De kvadratiska märkena av mars 1872 äro lika sina föregångare utom beträffande de kinesiska inskriptionerna i mittfältet. Dessutom äro de tandade. Detta var en från Europa introducerad nyhet (Kina hade vid den tiden ännu icke infört något frimärkssystem), och den vållade mycket besvär. De mest primitiva förhållanden synas vid den tiden ha rått i tryckeriet. De små kvadratmärkena tandades på följande sätt.

Man hade en liten hålapparat på 19 mm:s längd, just motsvarande måttet på de små kvadratmärkena. Denna lilla apparat slogs nu ned mellan märkena i arket, bestående av 40 enheter. För perforering av detta ark å 40 märken erfordrades icke mindre än 93 nedslag av den näpna lilla apparaten. Detta var ju ett knåpgöra utan like, men redan för den följande frimärksemissionen i medio av 1872 övergick man till en mera tidsenlig apparatur.

Chrysantemen.

En frigörelse från de kinesiska drakarna åstadkoms redan i mitten av 1872. Ett nytt emblem träder fram: chrysantemen, som allt sedan den tiden finnes att beskåda på alla Japans frimärken. Under gångna tider hade varje daimyo eller samurai sitt eget emblem (avsett för prydnad på hjälm, brösttharnesk och flagga). Mikadons emblem utgjordes av denna blomma, och efter shogunatets fall kom den till heders i full utsträckning.

Namnet härleder sig från de bägge grekiska "chrysos" (guld) och "anthemos" (blomma). Det torde väl knappast finnas något folk, som dyrkar naturen som japanerna, låt vara att denna dyrkan emellanåt tar sig för oss européer så egendomliga uttryck som i miniatyrträdgårdar och dvärgväxter av alla de slag. Även den fattigaste pysslar förtjust med sitt miniatyrträd i en liten kruka eller med glaskulan med guldfiskarna.

Emiss. 1936
Fujijama

Det är inte bara konstnärerna av yrket, utan menige man av alla åldrar, som låta sig tjusas av naturens ständigt skiftande skådespel: daggdropparnas glitter, trädens konturer, fåglarnas spetsiga skuggor, vulkanernas käglor eller ett trekantat segels silhuett mot horisonten.

Men så har också japanen runt omkring sig ett naturens skådespel av enastående art. Det heliga Fujijamas vulkantopp — den högsta i landet — låter sin evigt snötäckta hjässa lysa vida omkring i Mikadons rike. Vi se här en bild av densamma hämtad ur en serie scenerier från Japans nationalparker, utgivna som frimärken under senare år. Utom den stora "nationalhelgedomen" Fujijama finna vi andra av dessa jättar bland nationalparksmärkena. Det har icke varit svårt att hitta motiv av detta slag: bergen äro för det mesta höga vulkankäglor, och heta källor spruta ofta upp ur deras innandöme. Det finns inom den japanska övärlden 300 vulkaner, och av dessa äro allt fortfarande 63 i verksamhet.

Det japanska landskapet har en säregen tjusning med alla sina berg, de strida forsarna och vattenfallen, de alltid gröna skogarna och den oändliga rikedomen på fruktträd, vilka under blomningstiden avteckna sig mot himlen som rosenfärgade slöjor.

Emiss. 1888 1 yen
Chrysantemen

Men nu var det om chrysantemen, som jag skulle yttra några ord. I den japanska övärlden har odlingen av denna växt nått en för oss européer oanad utveckling. Chrysantemum är en blomma, som var känd redan i Egypten för ca. 3,000 år sedan, men till Europa kom den inte förr än i slutet på 1700-talet.

Tack vare konstnärliga trädgårdsmästare har Chrysantemum i Japan nått en storartad utveckling samt enastående färg- och form-prakt. I oktober och november månader firas stora fester till dess ära. Den viktigaste av dessa hålles den 9 oktober. Vid alla måltider ser husfadern då till, att småblad från den stora blomkorgen strös ut över tekopparna — det anses förlänga livet!

Chrysantemen är majestätets symbol och begagnas av alla de förvaltningsorgan — inklusive postverket — som äro underställda honom. I den i vapnet stiliserade blomman ser man 16 petaler (blomblad).

Man torde observera, att antalet 16 är synnerligen viktigt. Likaväl som det är absolut förbjudet för privatpersoner att föra chrysantemen som emblem, lika viktigt är det att den officiella chrysantemen skall ha 16 blad, varken mer eller mindre. Om därför en förfalskare efterbildar frimärken, på vilka han ger blomman t. ex. 15 eller 17 blad, anses detta icke som en förfalskning i postal—fiskalisk mening. Det äkta märket skall ju ha 16 blad, och sålunda kan ett märke med annat bladantal icke lura någon — så sade man åtminstone förr i Japan. Om förfalskaren däremot önskade sätta 16 blad på efterapningarnas blomma, så gick detta icke för sig med mindre än att han försåg fabrikatet med ett påtryck (oftast i diminutiv skrift) "sanko", det är uttytt "facsimil". I så fall klarade han sig undan straff men kunde, som erfarenheten visat under många gångna decennier, lura massor av godtrogna samlare över hela världen. De små skrifttecknen voro ju lätta att radera bort eller att täcka över med falsk poststämpel. I flertalet fall äro de dock synliga, utan att rubba sina ägares förtroende. Frimärkssamlaren har ju i allmänhet en obegränsad fond av tillitsfullhet.

På det här avbildade frimärket finna vi en mycket tydlig bild av chrysantemen, till formatet större än den som förekommer på andra märken allt sedan den introducerades år 1872.

Paulownia imperialis.

En bild som jämte chrysantemen ofta förekommer på Japans frimärken är en blomma med ovanstående namn.

Emiss. 1876/92
Paulownia
(Blomman till vänster i mittovalen)

Blomman är något kraftigare stiliserad på 1872/74 års gravyrmärken och har en mera naturlig utformning hos 1876/77 års boktrycksserie. Detta är kejsarfamiljens, speciellt kejsarinnans, blomma. Trädet räknas till den botaniska familjen Personatae, dit lejongap och fingerborgs-

blomman, Digitalis, höra. Fingerborgarna på Paulownia äro dock mycket större och sitta glesare. Trädet förekommer ymnigt i södra Japan, där det i maj månad står i yppig skrud med rödvioletta blommor.

Nu kunde man kanske tro, att artnamnet "imperialis" har något att göra med det japanska kejsarhuset. Så förhåller det sig icke. I sin "Flora Japonica" 1835 omtalar den tyske naturforskaren Siebold — trädets namngivare — att han valt denna benämning med tanke på Anna Paulowna, den ryske tsaren Paul I:s dotter.

Körsbärsblomman.

Utöver de från mikadovapnet hämtade attributen finner man på 1872/76 års gravyrmärken, likasom även på en del senare märken, körsbärsblomman. Denna kan betraktas som landets nationella blomma till skillnad från chrysantemen, statsblomman. "Det japanska körsbärsträdet", säger den engelske orientalisten Basil Hall Chamberlain, "odlas mindre för sina frukter än för sina blommor". "Körsbärsblommorna ha för japanen alltid varit vad rosen är för de västerländska folken.

Emiss. 1872/75
Stiliserade körsbärsblommor i alla fyra hörnen

Emiss. 1937/40
10 en (yen)
Kvist med körsbärsblommor

Skalderna ha besjungit dem sedan urminnes tid, och då våren kommer strömma folkskarorna till de förnämsta platserna för att se dem fylla luften med hela moln i läckra skära nyanser."

"Sakura", körsbärsblomman, kan sägas representera Japans själ. Vårsäsongen med de blommande körsbärsträden är en motsvarighet till höstens chrysantemumfester. Ledsamt nog varar den skira härligheten blott några få dagar. Blommorna äro emellanåt stora som små rosor. Skärt är den förhärskande nyansen, men blommorna gå för övrigt från rent vitt till djup rosa. Frukten är liten och bitter och påminner om vissa vilda körsbär.

Japanska skrifttecken.

De japanska skrifttecknen äro en angelägenhet, som även berör frimärkssamlaren. Under åren 1874/75 vidtogs nämligen av japanska postverket — uppenbarligen efter samtida engelsk förebild — den anordningen att s. k. plåtnummer infogades i teckningen. Detta förhållande är av stort intresse för specialsamlarna.

Alfabetet infördes på 600-talet från Kina som rent lånegods. Kineserna begagna ideogram (symboler), mestadels representerande enstaviga ord. Vid införandet av kinesisk litteratur i Japan kom man därstädes att göra bruk av dessa tecken på två olika sätt: dels som tecken för ljud (alltså fonetiskt), dels som tecken för ord (liksom i kinesiskan), men kallande dem för de japanska motsvarigheterna. Det japanska sättet att uttrycka ljuden i skrift förändrades högst väsentligt under seklernas lopp, så att de slutligen kommo att högst avsevärt avvika från de ursprungliga tecknen.

Man har två olika serier av skrifttecken: Hiragana (byggt på symboler, lika med det kinesiska) samt Katagana (fonetiskt). Alfabetet benämnes på japanska "I—ro—ha" (de tre första stavelsernas ljud), alltså en parallellbildning till vårt från grekiskan hämtade "alfabet".

Katagana är det förenklade systemet, och detta har tillämpats på frimärksbilderna. Hiragana förekommer endast på helsaker och stämpelmärken.

"Hur många samlare känna till det egentliga ursprunget till de katagana-stavelser, 23 till antalet, som begagnats såsom ett slags plåtnummer för 1874/75 års japanska frimärken?" Så lydde en fråga, som efter "Australian Stamp Monthly" ställdes i ett nummer av den engelska "Stamp Collectors Fortnightly" (23 april 1933, sid. 104). Jo, därmed förhåller det sig, säges det där, på följande sätt. Det finnes 48 vokaler resp. konsonanter i japanskan. För att hjälpa barnen att minnas deras korrekta följd skrev en buddhistpräst, Kobo Daihi, en s. k. ramsa, vars första vers bestod av 23 av dessa kana-stavelser. Då plåtarna skulle graveras, togo gravörerna desamma i löpande följd, så att de på så vis representera plåtnummer. Versen lyder på japanska: "I ro ha ni ho he to chi ri nu ru wo wa ka yo ta re so tsu ne na ra mu". En översättning skulle bli ungefär som följer: "Ehuru glada i färgen fladdra de (blommorna) ned, tyvärr! Vem skulle väl då i denna vår värld kunna vara beständigt?"

En del frimärkskataloger begagna termen "plåtnummer", vilken — såsom framgår av vad ovan sagts — icke är korrekt. Den engelska Gibbonskatalogen använder termen "syllab" (alltså stavelse). I katalogerna finner man kana-tecknen för de 23 olika plåtarna. Det är emellertid blott en enda av valörerna som framställts i så stort antal som 23 plåtar. Detta är 1874 års 2 sen gul. I min samling visas de alla, utom två som jag icke lyckats skaffa.

Fågelmotiv.

I en emission från 1875 finna vi den nyheten, att fåglar avbildats. Det är en trio, som man ofta stöter på i de japanska sagorna, och deras framträdande har sin speciella undermening: vildgåsen är budbringaren, sädesärlan är en symbol för kärleken och falken representerar snabbheten.

12 sen
Vildgås

15 sen
Sädesärla

45 sen
Pilgrimsfalk

12 sen återger vildgåsen. Den befinner sig invid ett stånd av någon strandväxt. En gammal — japansk? — sägen vill göra troligt, att när gåsen ger sig ut på långfärd så tar han vass i näbben. Denna vass släpper gåsen ned på vattnet vid landningen och landar på den. Det säges att detta är orsaken till att på japanska målningar gåsen alltid ses tillsammans med vass. Sådana motiv förlägga konstnärerna till höst- eller vintertid.

Sädesärlan har fått 15-senvalören, och där står hon med stjärten upp i vädret. Japansk folktro har placerat sädesärlan — kärlekens symbol — i paradiset, där den får spela ormens roll beträffande de första människorna.

Valören å 45 sen visar en pilgrimsfalk. Liksom i det medeltida Europa var jakt med falk på modet även i Japan. I Kioto var denna sport livligt uppskattad vid hovet, och nästan varje daimyo hade sin egen "pinne" för jaktfalkar.

Emiss. 1908. 10 yen
Kejsarinnan Jingo Kogo

Det säges, att denna ädla jaktsport infördes av sändebud från Korea under kejsarinnan Jingos tid. Från två olika emissioner, 1908 och 1925, känna vi igen Jingo Kogo, som alltid firats i Japan som hjältinna. Det var f. ö. hon som med sina krigare för första gången erövrade Korea (på 200-talet e. K.), men detta byte gick senare förlorat.

Solen och månen.

På emiss. 1876/92 se vi på olika valörer — förutom kvistar av Paulownia och Chrysantemum med chrysantememblemet i deras korspunkt — för första gången en bild av solen.

Emiss. 1876/92

Eftersom Japan är "den uppgående solens" land, synes den höra hemma här på något speciellt sätt. Och på den japanska flaggan ser man den också.

Även månskäran har kommit med på dessa märken. Månemblemet är ett arv från Kina. Sedan urminnes tider hade både hovet och krigshären använt banér, som voro smyckade med astrologiska bilder. Banéren med solen och månen fingo särskild betydelse därigenom, att solen ju var kejsarens äldre broder och månen hans syster — ett korollarium f. ö. till det förhållandet, att kejsaren var himmelens son.

Ett postalt emblem.

En serie frimärken i helt ny typ utkom åren 1899/1902. Om vi t. ex. betrakta valören å ½ sen se vi i de bägge övre hörnen ett par föremål som tarva förklaring. De föreställa s. k. kurirklockor, ungefär

Emiss. 1899/1902
Kurirbjällror i båda övre hörnen

liknande dem som begagnades i Europa: bjällror fästade vid ett snöre som bäraren kastade över axeln. Kinas gamla kurirsystem introducerades i Japan på samma sätt som så mycket annat. Kurirerna tjänstgjorde endast för befordran av statens brev och försändelser. De voro mycket snabba och uthålliga. Lätt klädda buro de posten i paket, som angjordes vid ändarna av ett bamburör, vilket vilade på skuldran.

Erinringsmärken.

Tillfällighets- och erinringsmärken ha under senare år kommit att intaga en prominent plats i den japanska postala och filatelistiska historien. Dessa i allmänhet mycket intressanta och väl utförda frimärken inrymma en hel fond av kulturhistoriskt, orientaliskt stoff. Vi få emellertid här nöja oss med att visa ett par exempel.

Den 9 mars 1894 utgavs det första jubileumsmärket, som avsåg att fira kejsar Mutsuhitos silverbröllop. I mitten se vi givetvis den dekora-

tiva chrysantemen och som sköldhållare fungera tvenne tranor, starkt stiliserade. Att de anbragts här betyder tillönskan om lång levnadslycka. Tranorna bli nämligen enligt den japanska folktron ettusen

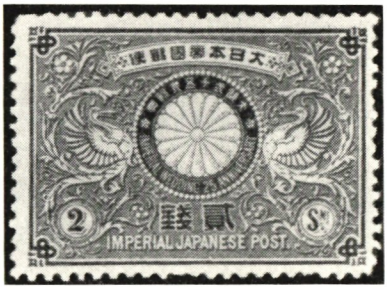

Emiss. 1894, 2 sen
Mutsuhitos silverbröllop

år gamla, och från denna utgångspunkt användes tranmotivet i stor utsträckning av japanska artister och på konsthantverk. Stjärtfjädrarna ha inflätade körsbärsblommor.

Betraktar man noga ett märke som detta — och detsamma gäller f. ö. de allra flesta frimärken från Kina, Korea och Japan — blir man häpen över den mångfald av symboliska associationer, som konstnärerna lyckas inrymma inom en så liten frimärksyta.

Emiss. 1900, 3 sen
Yoshihitos bröllop

Den 10 maj 1900 gifte sig prins Yoshihito, som år 1912 blev mikado och var fader till den nuvarande kejsaren Hirohito. Till hans ära utgavs detta speciella frimärke. I dess mitt se vi en stor ask. Den innehåller livsmedel: en sådan ask presenterades alltid vid förnäma personers

giftermål. Den "rymmer bröd för tre dygn" och får stå i brudgemaket under så lång tid efter bröllopet. Det skall finnas precis så många kakor i skrinet som bruden har år på nacken. Skrinet är rikt ornamenterat med tranor och tallbarr. Tranan lever, som nyss sades, i tusen år, och tallen är odödlig — enligt japansk uppfattning.

Innan vi sluta denna översikt måste några ord ägnas åt ett motivområde, som intager en framstående plats inom den japanska filatelien, nämligen:

tempelbilderna

och tempelportarna.

Den urspungliga religionen i Japan var shintoismen. Detta var en naturreligion, som försmådde att i templen uppställa gudabilder. Helgedomarna voro i allmänhet enkla träbyggnader, uppförda till minnet av någon stor statsman, hjälte eller berömd lärd. Shintokulten stod i intimt samband med dyrkan av förfäderna — ett förhållande som satt sin särprägel både på det japanska familjelivet och på statsbilden över huvud taget.

Från Kina kom buddhismen in i landet. I olikhet mot shintohelgedomarna äro Buddhatemplen ofta palatslikt stora.

Emiss. 1937/40, 25 sen
Templet Horyu-ji

Som ett exempel kunna vi välja det ryktbara templet Horyu-ji, beläget nära staden Nara på ön Nippon. Vi se på bilden den gyllene tempelhallen och femvåningspagoden. Detta tempel uppfördes år 607 helt i cypressträ. Till följd av goda klimatförhållanden har byggnaden kunnat stå emot så många seklers påfrestningar. Det är världens äldsta träbyggnad och dessutom det äldsta Buddhatemplet i Japan.

I sitt inre äro Buddhatemplen rikt utsmyckade med dyrbara altar-

väggar samt praktfulla tempelföremål av brons och väggskärmar som målats av framstående konstnärer.

I Postmusei omfattande fackbibliotek finnes

japansk litteratur

rikhaltigt representerad. I en särskild monter ha för kvällen utlagts några representativa alster, de flesta på japanska språket. Där bemärkas bl. a. japanska specialkataloger försedda med utsökt väl utförda färgfotografier av landets frimärken. Det finnes också filatelistiska tidskrifter på japanska språket, vilka visas, nämligen "Yuraku" och "Kitte Shumi" ('Frimärket'). Det förnämligaste specialverket är emellertid, till västerlänningens båtnad, avfattat på engelska och har till författare framlidne Mr. Tracey Woodward. Det utgöres av två digra band i kvartsformat och innehåller bl. a. 250 planscher med avbildningar av helark m. m. Vid läsningen av denna bok får man ett livligt intryck av författarens originalitet. Jag kände honom personligen väl och träffade honom ofta vid de stora världsutställningarna, där han i juryerna alltid var expert på de östasiatiska frimärksgrupperna. Typen hade kinesiskt inslag, och han levde i mångt och mycket i Österns föreställningsvärld. Kinesiska och japanska behärskade han med samma skicklighet som engelska och franska. Tidigare verksam i Shanghai flyttade Woodward i början av 1930-talet till Frankrike, där han i det vackra Gironde, vid Cadaujac, hade en förtjusande villa, "Château Millefleurs", där jag en gång gästade denne "son av öst och väst" och fick noggrant genomgå hans storartade studiesamlingar av Japans frimärken, de största som dittills sammanbragts, i ett par hundra volymer. Efter hans död ha de skingrats, men hans om hög kultur vittnande monumentalverk om Japans frimärken skall bestå.

En av de originella ingresserna i Woodwards stora verk återger ett arabiskt ordspråk, varmed jag vill avsluta denna lilla blixtturné till fjärran Östern.

"Det finnes fyra slags människor", läsa vi där:

"Den som vet, och vet att han vet: han är vis — följ honom!
Den som vet, men icke vet, att han vet: han sover — väck honom!
Den som icke vet, och icke vet, att han icke vet: han är en dåre — fly honom!
Den som icke vet, men vet att han icke vet: han är ett barn — lär honom".

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Föreningen Postmusei Vänner.

Årsredogörelse för 1953 5

Medlemmar i föreningen 1953 7

Postmuseum.

Postmuseum under 1953 13

Förteckning över givare och gåvor till Postmuseum 18

Fredrik Benzinger. In memoriam. Av direktör Nils Strandell och intendent Paul Gerhard Heurgren 21

Artiklar i skilda ämnen.

Svenska vapenbrickor före postverkets inrättande. Av intendenten Paul Gerhard Heurgren 27

"Knektaposten". Av distriktschefen Filip Tillman 43

Om brevstämplingsmaskiner i svenska postverket. Av kontrollören G. E. Sundman 55

Symboler på Japans frimärken. Föredrag vid Föreningen Postmusei Vänners årsmöte 1954 av direktör Nils Strandell 70

POSTMUSEUM